

PAPER DETAILS

TITLE: Degisen Kurumsal Mantik erevesinde Vergi Aflari ile ilgili Popülist Söylemlerin 100 Yillik Süreçte İncelenmesi: 1923-2023

AUTHORS: Güliz Lerzan Avsaroglu,İrge Sener

PAGES: 375-408

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3179373>

Değişen Kurumsal Mantık Çerçevesinde Vergi Afları ile İlgili Popülist Söylemlerin 100 Yıllık Süreçte İncelenmesi: 1923-2023 ^{1 2}

Güliz Lerzan AVŞAROĞLU ³ - İrge ŞENER ⁴

Başvuru Tarihi: 31.05.2023

Kabul Tarihi: 11.10.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde vergi kanunları ekonomik ve siyasi duruma göre yenilenirken zaman içerisinde devletin veya mükelleflerin karşılaştıkları zorlukların aşılması amaçlanmıştır. Cumhuriyet tarihi boyunca farklı alanlarda faaliyet gösteren mükelleflerin vergi cezalarının vergi afları müessesesi ile ödemesinin kolaylaştırıldığı veya azaltıldığı görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, vergi aflarının kapsamlarının kurumsal rasyonalizm veya popülizm nedeni ile mi ortaya çıktığının tespit edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 1923-2023 yılları arasında sahip olduğu kurumsal mantık dönemlerinde, çıkartılan 40 vergi affının kanunlaşması sırasında kayda alınan meclis tutanakları, hükümetlerin vergi aflarına ilişkin popülist söylemlerinin belirlenmesi için içerik analizine tabi tutularak incelenmiş; vergi aflarının ait olduğu dönemin mantığını taşıyan popülist politikalar doğrultusunda çıkartıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, devletçi mantık, liberal mantık ve serbest piyasa mantığı dönemlerinin her birinde üç farklı popülizm türü belirlenmiştir. Bu dönemlere ek olarak, mükellef odaklı piyasa mantığı olarak tanımlanan 2002 yılından sonraki dönemde çoğunlukla milli irade popülizmini yansıtan ifadelerin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Affı, Kurumsal Kuram, Kurumsal Mantık, Popülizm

Atıf: AVŞAROĞLU, G. L. ve Şener, İ. (2023). Değişen kurumsal mantık çerçevesinde vergi afları ile ilgili popülist söylemlerin 100 yıllık süreçte incelenmesi: 1923-2023. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Özel Sayı), 375-408.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Bu çalışma, Güliz Lerzan AVŞAROĞLU tarafından Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana bilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı'nda yapılmakta olan "Değişen Kurumsal Mantık Çerçevesinde Vergi Aflarının İncelenmesi" başlıklı doktora tezi çalışmasından üretilmiştir.

³ Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, lerzan.avsar@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6804-8738

⁴ Çankaya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, irge@cankaya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1876-9411

Examination of Populist Discourses on Tax Amnesty within the Framework of Changing Institutional Logic over a 100-year Period: 1923-2023

Güliz Lerzan AVŞAROĞLU⁵ - İrge ŞENER⁶

Submitted by: 31.05.2023

Accepted by: 11.10.2023

Article Type: Research Article

Abstract

When evaluated within the historical process, tax laws were renewed according to the economic and political situation, with the aim of overcoming the difficulties faced by the state or taxpayers over time. Throughout the history of the Republic, it has been observed that the payment of tax penalties for taxpayers operating in different fields has been facilitated or reduced through tax amnesties. The aim of this study is to determine whether the scope of tax amnesties arises due to institutional rationalism or populism. For this purpose, parliamentary minutes recorded during the enactment of 40 tax amnesties in accordance to institutional logic periods of the Republic of Turkey between 1923 and 2023 were examined by content analysis to determine the populist discourses of the governments regarding tax amnesties. It has been concluded that tax amnesties were issued in line with populist policies that bear the logic of the period to which they belong. Besides, three different types of populism have been identified in each of the periods of statist logic, liberal logic and free market logic. In addition to these periods, it has been determined that there were expressions mostly reflecting national will populism in the period after 2002, which was defined as taxpayer-oriented market logic.

Keywords: Tax Amnesty, Institutional Theory, Institutional Logic, Populism

⁵ Cankaya University Graduate School of Social Science, Business Administration, Organization and Management Field, lerzan.avsar@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6804-8738

⁶ Cankaya University Faculty of Economics and Administrative Science Department of Management, irge@cankaya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1876-9411

Giriş

Kamu otoritesinin kendi yetkisine dayanarak, ekonomide faaliyet gösteren gerçek ve tüzel kişilerden cebren ve karşılıksız olarak iktisadi güçlerine göre aldığı ve kamuya aktardığı ekonomik birim veya değer olarak adlandırılan ve devletin elinde bulundurduğu bir güç olan vergi (Arslan, 2002, s. 3; Kayan, 2000, s. 80), tarihi gelişimi içerisinde yönetimler zaman içerisinde mutlakiyetten demokrasiye geçtikçe (Uluatam, 1995, s. 21), Anayasalarda yer alarak kanunlarla korunmaya başlanmıştır (Güneş, 1998, s. 1-2). Kendinden önce gelen diğer Türk devletleri gibi İslamiyet yönetimini Türk örfleriyle harmanlayan Osmanlılar, vergi sistemini oluştururken, İslamiyet'e dayanan bir şekilde Şer'i (İslam dinine göre) vergi hukukunu esas almışlar, bunun yanında kendilerinden önceki hiçbir İslam-Türk devletinde olmadığı kadar örfi (örf ve geleneklere göre) vergi hukukunu da geliştirmişlerdir. Elbette örfi vergi hukukunun gelişmesinde yeni fetihlerle elde edilen yerlerde – özellikle Avrupa'da – karşılaştıkları vergi uygulamalarından da şer'i meşruiyet çerçevesinde yararlanmışlardır (Kazıcı, 2005, s. 62-63). Dolayısıyla, Osmanlı vergi sistemi asla değişiklik göstermeyen Tekâlif-i Şer'iyeye (Şer'i vergiler) ve çeşitli değişiklikler yapılmasına izin veren Tekâlif-i Örfiye (örfi vergiler) olarak iki ana kolda işlemektedir (Ortaylı, 2008, s. 139). Vergi adaletinin önemli unsurlarından biri olan yasallık ilkesi kısaca, vergi yükümlüsünün ödemekle yükümlü olduğu verginin miktarını, tahsilatın kim tarafından, nasıl ve ne zaman yapılacağını bilmesi, (Demir, 2012, s. 132), vergiden doğan ödev ve yöntem ilişkilerinin de kanunla düzenlenmesi, isteğe bağlı ve gelişigüze yere verilmemesidir (Buyrukoğlu ve Bozdoğan, 2015, s. 270). Osmanlı İmparatorluğunda vergilendirme müessesesi de, hem Şer'i ilkelere göre hem de örfi kanunlara göre düzenlendiği için vergide yasallık ilkesine önemli ölçüde uyulmuştur. Dini ve kanuni anlamda korunan yasallık ilkesi sayesinde belirlenen vergiler, oranları uzun zaman değişmeden yürürlükte kalmış ve yüzyıllar boyunca uygulanmıştır (Altundağ, 1947, s. 192-193). Osmanlı dönemindeki vergi kanunlarının uygulamasında yer alan yasallık ilkesi Cumhuriyet tarihinde çıkartılan Anayasalarda, olağanüstü dönemde oluşturulmuş olan 1921 Anayasası hariç olmak üzere diğer tüm Anayasalarda (1924, 1961 ve 1982) yerini almıştır.

Devletin, egemen olduğu ülkede faaliyet gösteren ekonomik birimlerden zorla aldığı vergi, resim ve harçların yine devletin kendisi tarafından devlete karşı bu denli güven altına alınması bahse konu ekonomik birimlerin dış çevrelerinde yer alan devletin vergi koyma, kaldırma, vergi oranlarında değişiklik yapma, vergi affı getirme konusunda atacağı adımların tutarlılığı açısından önem arz etmektedir. Devletin tek taraflı olarak alacağı vergiden vazgeçmesi olarak tanımlanan aflar, genellikle vergi cezalarına yönelik çıkarılırken bazen verginin aslının bir kısmına yönelik olarak da çıkarılmaktadır (Öncel, Kumrulu ve Çağan, 2018, s. 157). Dünya üzerinde tarihsel konjonktür incelendiğinde; özellikle milli savunma giderlerinin arttığı dönemlerde yaşanan bütçe açıklarından sonra çözüm olarak görülen harcamaların kısılması ve vergi oranlarının artırılması hükümetlerin yeniden seçilebilme şansını azaltmasından dolayı, aflar yönetimdeki politikacılar için alternatif politika aracı haline gelmiştir (Luitel ve Sobel, 2007, s. 19). Bu şekilde özetlenen siyasi nedenlerin yanı sıra, ekonomik kriz veya durgunluk dönemlerinde de vergi afları vasıtasıyla bütçe gelirlerinin artırılması yoluna gidilmektedir (Bülbül ve Karadeniz, 2004, s. 879).

Cumhuriyetin başlangıcından günümüze kadar çıkarılan vergi aflarının gerekçeleri incelendiğinde temel amaç kamu yararını gözeterek tahsil edilemeyen kamu gelirlerinin tahsil edilmesini hızlandırmak ve Hazineye gelir sağlamak olarak sıralanmaktadır (Özbek, 2014, s. 101). 1924 yılında başlayan süreç günümüze gelinceye kadar çıkartılan toplam 40 adet vergi affıyla devam etmiştir (Gelir İdaresi Başkanlığı). Hedeflenen amaçlara ulaşılması ve vergi aflarının başarılı olabilmesi için af müessesesinin bazı kıstaslara sahip olması gerekmektedir. Bunların en önemlisi, "bir kereye mahsus olması" ifadesidir. Sıkça çıkartılan aflar; devlete duyulan güven duygusunu zedeleme, mükelleflerin ödevlerini ifa etme konusunda geciktirme ile sonuçlanabilmektedir (Dönmez, 1992, s. 54). Türkiye gibi iş sistemi devlete bağımlı olan ülkelerde (Buğra, 1994; Gökşen ve Üsdiken, 2001) örgütlerin dış çevresinin önemli iki başlığı olan politik ve yasal çevrenin ana unsuru olan devlet, sıklıkla vergi aflarını kanunlaştırmaktadır. Devlet; bu faaliyetleriyle örgütlerin ekonomiye kattığı para akışına da müdahale ederken bir taraftan da ekonomide belirli alanlarda yer alan mükellef gruplarını farklı kurumsal mantıklarla veya popülizm politikalarıyla desteklemekte veya korumaktadır.

Bu çerçevede bu çalışmanın amacı da Cumhuriyetin 100 yıllık tarihinde farklı yönetim anlayışına sahip olan hükümetler tarafından oluşturulan ve yasama organı tarafından kanunlaştırılan vergi aflarının kurumsal kuram ışığı altında siyasal popülizme dayanılarak mı yoksa dönemin ekonomik koşullarının getirdiği kurumsal mantıklar çevresinde şekillenen kurumsal rasyonalizm nedeniyle mi kanunlaştırıldığının tespit edilmesidir. Bu itibarla çalışmanın kapsamını oluşturan Meclis tutanakları kapsamlı bir incelemeye tabi tutulmakta ve kurumsal mantıklar ile popülizm söylemlerinin değişimi tespit edilmeye çalışılmaktadır. Çalışmada kurumsal kuram yaklaşımı içerisinde kurumsal mantık çalışmalarında sıklıkla kullanılan nitel yöntem tercih edilerek içerik analizi yapılmıştır. Bu kapsamda, çalışmanın bundan sonraki bölümünde kurumsal mantıklar ve bu mantıkların değişimi çalışmanın kuramsal altyapısı çerçevesinde incelenmiş ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinde hükümetlerin sahip olduğu kurumsal mantıklar değerlendirilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, araştırma yönteminden ve verilerin bulunduğu ikincil kaynaklardan bahsedilmiş, dördüncü bölüm olan bulgular ve tartışma bölümünde 1923-2023 yılları arasında devletin sahip olduğu mantık ile meclis tutanakları ile meclis gerekçelerinin içerik analizi neticesinde af kanunlarının kapsadığı vergi türlerine göre sahip olan popülist mantık analizi yapılmış, çalışmanın son kısmında ise 100 yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca çıkarılan af kanunlarının popülizm-kurumsal mantık/rasyonalizm ilişkisi irdelenmiştir.

Kurumsal Kuram ile İlgili Teorik Çerçeve

Diğer örgüt kuramlarından farklı şekilde yapılanmayı seçen kurumsal kuram (Üsdiken ve Leblebici, 2001), örgütün çevre ile ilişkilerini açıklayan, kurumları farklı bir perspektiften (varoluşu, gelişimi ve ölümü) inceleyebilen, karar vermede ve biçimsel yapılarda kültürel etkileri vurgulayan, birey ve örgütsel eylemleri açıklamada güçlü, birçok kuramla ilişkilendirilebilen veya ayrıcalıklı olabilen bir kuram olmuştur (Barley ve Tolbert, 1997, s. 93; Dacin, Goodstein ve Scott, 2002, s. 45). Kurumsal kurama dair ilk çalışmalar Durkheim, Weber, Merton, Cooley, Hughes, Parsons ile başlamıştır (Çakar ve Danışman, 2012). Bu sosyologların kurumsal kuram analizlerinin başlangıcına esas teşkil eden hareket noktası; sosyal dünyaya rasyonel açıklamalar getirmek yerine sosyal ve ekonomik eylemlerin aracılığı ile oluşan mekanizmalara odaklanarak kültürel kurallar, inanç sistemleri ve sembolik sistemlerle, kısacası sosyal kurumlarla açıklama gayreti olmuştur (Özen 2007).

Eski kurumsal kuram adıyla örgüt kuramları literatüründe yer alan çalışmalar (Merton, 1938; 1949; Selznick, 1948, 1949, 1957; Stinchcombe, 1965), kurumların mikro kurumsal çevre düzeyinde (örneğin örgütsel düzey) örgütlerin davranışları üzerindeki etkisine büyük önem vermişlerdir. Örgütün çevresindeki sosyal baskılara yanıt olarak kurumsallaştığına dikkat çeken eski kurumsal kuramcılar, kurumsallaşmayı sosyal anlamla dolu hale gelen ve eldeki görevin teknik gereksinimlerinin ötesinde bir değerle aşılana görevleri içerdiğini ifade etmektedir (Selznick, 1957). Bu nedenle öncelikle “kurumsallaşma” süreci olarak bilinen kurumların inşa sürecine odaklanılmaktadır. Çevre, “örgüt dışı roller”den gelen tepkiler ve eylemlerle bir bütün olarak hareket eden liderler aracılığıyla davranışları etkiler (Selznick, 1948). Aktörlerin rolünün, işçi sendikaları (Lipset, Trow ve Coleman, 1956) ve devlet kurumları (Selznick, 1949) gibi kurumların (Selznick, 1948, 1957; Stinchcombe, 1965) kurulmasında ve sürdürülmesinde amaca yönelik olduğu kabul edilir.

Kültürel ve toplumsal açıklamalara doğru bir dönüş ile örgütlerin davranışlarındaki değişiklikleri makro düzeyde inceleyen kurumsal kuram (Deephhouse, 1996; Tolbert ve Zucker, 1983); kurumsal çevreyi örgüt uygulamalarına dâhil ettiğinden, belirli bir ortamda (örneğin; hastaneler, askeri birimler, üniversiteler veya muhasebe firmaları) örgütlerin davranışları tanımlanmıştır (Baum ve Oliver, 1992; 1996; DiMaggio ve Powell, 1983; Mizruchi ve Fein, 1999, Oliver, 1993, 1997; Slack ve Hinings, 1994). 1980’li yıllardan sonra en çok tartışılan kuram haline gelen (Özen, 2007) yeni kurumsal kuramın temellerini, Meyer ve Rowan (1977), Zucker (1977), DiMaggio ve Powell (1983) ile Meyer ve Scott’ın (1983) çalışmaları oluşturmuştur. Kuram, insan varlığından ve onun düşünüşünden bağımsız bir gerçeklik olamayacağını, gerçekliğin insanlar tarafından sosyal olarak inşa edildiği tezini savunan sosyal inşa geleneği üzerine temellendirilmiştir (Yalçinkaya ve Taşçı, 2017, s. 72).

Kurumsal kuram kapsamında koşul bağımlılık kuramının içerisinde yer alan teknik çevre kavramına kurumsal çevre kavramı da eklenmiştir (Tayşir, 2010, s. 8). Tam rekabet piyasası özelliklerini taşıyan çevreleri ile örgütlerin söz konusu mal ve hizmet üretiminde bulundukları sistemlerin verimli ve etkin performansa sahip olmaları sayesinde ödüllendirildikleri çevre, teknik çevre olarak tanımlanmaktadır (Scott ve Meyer, 1991; Scott, 1992). Örgütler; güçlü bir teknik çevre karşısında daha güçsüz bir kurumsal çevre ile karşılaşabilirken tam aksine zayıf teknik çevreye sahip iken rekabetçi yapıya sahip kurumsal çevre ile de karşılaşabilirler (Scott, 1992; Tolbert, 1985). Kurumsal çevre; teknik çevrenin sahip olduğu yapıdan farklı olarak, örgütlerin meşruiyet kazanmak adına uymakla yükümlü oldukları detaylı kural ve gereklilikler ile donatılmış çevreleri tanımlamakta olup örgütlerin kendilerini bu çevrede meşrulaştırmaları gerekir (Scott, 1992). Kural ve gereklilik ifadesi devlet, meslek örgütleri, yerleşik inanç sistemleri kaynaklı olabilmektedir. Kaynağının ne olduğuna bakılmaksızın örgütler bu detaylı kural ve gerekliliklere uyum sağladıkları takdirde meşruiyet kazanımı ile ödüllendirilmektedirler. Her ne kadar bu iki çevre birbirinden aykırı özelliklere sahip bir görünüm çizse de örgütün faaliyetinde bulunduğu alanda birbirine çok yakın olarak yer alırlar (Scott ve Meyer, 1991).

Kurumsal Mantıklar

Kurumsal mantık yaklaşımı; kurumsal kuram ve kurumsal analizin 1970'li yıllarda gelişmeye başlayan temel konularından biridir. Yeni kurumsal kuram çalışmalarının, kendisinden önce gelen eski kurumsal kuramdan farklılaştırma çabası içerisinde meşrulaşma ve yeniden üretim süreçlerine yönelmesi sonucunda kurumsal mantık yaklaşımının; kurumların yaratma-sürdürme-değiştirmeye dönük eylemlerinin incelenmeyen yönüne odaklanması ile söz konusu eksikliklerin giderilerek kuramı geliştirme çabası içerisinde olduğu vurgulanmıştır (Özen, 2007, s. 284-289). Bu eksende yapılan çalışmalar sayesinde aktörlerin anlam dünyaları, inanç sistemleri ve bilişsel düşünce yapılarının kurumsal çevreye nasıl yansıdığı ile kurumsal çevrenin aktörünün düşünce sistemini ve anlam dünyasını şekillendirmedeki rolü, başka bir ifadeyle aralarındaki karşılıklı ilişkiyi anlamak mümkün hale gelmiştir. Böylece araştırmacıların ilgi ve dikkatleri, Alford ve Friedland (1985) tarafından belirli bir örgütsel alan içerisindeki birbiri ile çelişen çoklu uygulamaları ve inançları açıklamak için ortaya attığı kurumsal mantık kavramına çevrilmiştir.

İlk adımlarının Alford ve Friedland (1985) tarafından "Teorinin Güçleri: Kapitalizm, Devlet ve Demokrasi" isimli çalışmalarıyla atıldığı ve modern batılı toplumların kurumlarına özgü çelişen uygulamaları ve inançları tanımlamak için kullanılan kurumsal mantık kavramı; yazarlar tarafından "*sosyal gerçeklikleri anlamlandırmak için bireyler tarafından üretilmiş varsayımlar, tarihsel örüntüler, değerler, inançlar ve kurallar*" olarak tanımlanmıştır. Çalışmada, kapitalizmin, devlet bürokrasisi ve politik demokrasinin birbiriyle çelişen kurumsal düzen olduğunu ve bu kavramların bireylerin politik mücadelelerle nasıl uğraşacaklarını biçimlendiren farklı uygulamaları ve inançları kapsadığı ifade edilmiş; kurumsal mantık kavramı geliştirilerek bireyler, örgütler ve toplumlar arasındaki karşılıklı ilişki incelenmiştir (Friedland ve Alford, 1991, s. 243). Kurumlar ise somut uygulamalara ve sembolik sistemlere köklenmiş örgütler üstü eylem desenleri olarak tanımlanmış ve bu köklenmelerin bireylerin ve örgütlerin kendi somut yaşamlarını üretmeleri, çoğaltmaları ve kendi deneyimlerini anlamlı hale getirmeleri sonucunda oluştuğu ifade edilmiştir (Thornton ve Ocasio, 2008, s. 101).

Friedland ve Alford (1991), kurumsal değerlerin hem bireylerin hem de örgütlerin davranışlarını etkilediği için 'toplumdan geri çekilen' kuramların bireylerin davranışlarını ve örgütlerin yapısını açıklayamadığını iddia etmişlerdir. Bu nedenle, çıkarların kurumsal olarak nasıl şekillendiğini açıklamak için aktörler kendi sosyal bağlamlarında tanınmalıdır. Kurumsal mantık kavramını sunarken, Friedland ve Alford makro yapısal perspektiflerin kullanımını ve rasyonel seçim teorilerinin kullanımını reddetmiştir. Batı toplumunu "kapitalist piyasa, bürokratik devlet, demokrasi, çekirdek aile ve Hristiyan dininden" oluşan kurumlar arası bir sistem olarak kavramsallaştıran yazarlar toplumun, "birbirine bağımlı ve aynı zamanda çelişkili" birkaç kurumsal mantıktan oluştuğunu, yani birkaç kurumsal mantığın "mevcut" olduğunu ve muhtemelen çoğu zaman çatıştığını ileri sürmüşlerdir.

Friedland ve Alford (1991) tarafından yapılan öncü çalışmaları takiben daha sonraki yıllarda Thornton ve Ocasio (1999) kurumsal mantığı, “*bireylerin maddi varlıklarını ürettikleri ve yeniden ürettikleri, zaman ve mekânı düzenledikleri ve onlara anlam kattıkları maddi pratiklerin, varsayımların, değerlerin, inançların ve kuralların sosyal olarak inşa edilmiş tarihsel kalıpları*” olarak tanımlamıştır. Kurumsal mantık perspektifiyle daha önceki araştırmalarda, belirli bir alanın sınırları içinde 'örgütsel gerçekliğin nasıl yorumlanacağı, uygun davranışı neyin oluşturduğu ve nasıl başarılı olunacağı' (Thornton: 2004, s. 70) analiz edilmiştir. Takip eden dönemlerde yapılan çalışmalar farklı mantıkların bir arada var olduğunu vurgulamış ve kurumsal değişim genellikle bir baskın mantıktan diğerine hareket olarak açıklanmıştır (örneğin; Dunn ve Jones 2010; Fincham ve Forbes, 2015; Purdy ve Gray 2009). Lindberg (2014), Pache ve Santos (2010) ve Reay ve Hinings (2009) gibi araştırmacılar da örgütleri, bir arada var olan kurumsal mantıkların – yerel, gömülü anlamlarla birlikte – çeşitli yerel pratikler ürettiği yerler olarak tanımlamışlardır.

Kurumsal mantık ile ilgili mevcut literatür, araştırmacıların farklı seviyelere odaklanmaları ve ilgileri açısından farklılık gösterse de kurumsal mantık üzerine ampirik literatür öncelikle alan düzeyine odaklanmaktadır (Cloutier ve Langley, 2013). Bu çalışmalar çoğunlukla kurumsal değişim süreciyle ilgilenir, alan düzeyindeki kurumların temeli olarak hizmet eden mantıkları belirlemeye çalışır ve bu mantıkların tarihsel olarak nasıl değiştiğini araştırır. Araştırmalar, kurumsal mantığın sabit olmadığını, daha çok değişime açık olduğunu ortaya koymuştur (örneğin, Gawer ve Phillips, 2013; Reay ve Hinings, 2009; Thornton ve Ocasio, 2008). Bu nedenle, oldukça meşrulaştırılmış kurumsal mantıklar bile, onları destekleyen uygulamaların ve kimliklerin değişkenliği nedeniyle değişebilir (Lok, 2010; Thornton ve Ocasio, 2008).

Mevcut araştırmalar, baskın kurumsal mantıkta meydana gelen değişiklikler için üç farklı açıklama belirlemiştir; bunlar, rekabet eden mantıklar, sosyal hareket girişimleri ve ilgili alan değişiklikleri ile güçlü aktörlerin etkisidir. Kurumsal değişimi tek egemen mantıktan diğerine geçiş olarak tanımlayan kurumsal değişimde rekabet eden mantıklar üzerine çok sayıda araştırma vardır (örneğin, Kraatz ve Block, 2008; Marquis ve Lounsbury, 2007; Reay ve Hinings, 2009). Genellikle bu süreç, çoklu kurumsal mantıklar arasındaki çekişme (Scott, 1994), rekabet (Hoffman, 1999) veya çatışma (Kraatz ve Block, 2008) ile karakterize edilir. Diğer çalışmalar, sosyal hareket girişimlerinin ve ilgili alan değişikliklerinin rolünü vurgulamaktadır (örneğin, Berman, 2012; Schneiberg ve Lounsbury, 2008). Toplumsal hareketler, ya kurumsal alanda değişiklikler yaratarak mevcut düzenlemeleri anlamlandırmayı ve diğer kurumsal süreçleri bozan olarak ya da egemen mantıkta bir değişikliğe yol açan yeni yollar kuran alanlar içinde kurumsal güçler olarak görülür (Schneiberg ve Lounsbury, 2008). Ayrıca, güçlü aktörler, kurumsal mantığın değişim süreçlerinde önemli bir itici güç olarak kabul edilir, çünkü bu aktörlerin değerleri ve inançları baskın kurumsal mantıklar tarafından yansıtılır (DiMaggio ve Powell, 1983). Bu nedenle, kurumsal değişim, bağlam hakkındaki bilgilerini değişim stratejileri geliştirmek için kullanan örgütler içindeki aktörler tarafından (Battilana, De Constance, Greenwood, Ibarra, Leca, Simon ve Thoenig, 2006) ve baskın kurumsal değişimin gerçekleştirilmesini kolaylaştıran dış aktörler tarafından yönlendirilebilir (Greenwood ve Suddaby, 2006; Tan ve Wang, 2011). Ek olarak, kurumsal girişimciler, kendi çıkarlarını destekleyen kaynaklara erişimi olan ajanlar olarak, baskın kurumsal mantığı değiştirebilirler (Thornton ve Ocasio, 2008). Bu çalışmalar kurumsal mantıktaki değişikliklere (ve dolayısıyla ilgili örgütsel değişime) katkıda bulunan çeşitli faktörleri vurgulasa da baskın kurumsal mantığın dönüşüm süreçlerine ilişkin mevcut araştırmalar yeterince gelişmemiştir (Lok, 2010).

Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Hükümetlerin Sahip Olduğu Kurumsal Mantıklar

Üsdiken ve Pasadeos, 1993 yılında yaptıkları çalışmada; bir ülkede bir bilim dalıyla ilgili belirli zaman aralıklarıyla yapılan çalışmaların eğilimlerinin ölçümlenmesinin ülke ve ilgili bilim dalı hakkında bir “stok tespiti” yerine geçeceğini belirtmişlerdir. Yazarlar, bu yolla erişilen bilgileri, hangi konu ve kuramsal bakış açılarının egemen olduğunu ve bunlarda zaman içinde ne tür değişmelerin meydana geldiğini ortaya çıkarmakta faydalı olabileceği temeline dayandırmışlardır. Dolayısıyla bu bölümde, Türkiye’de devletin

kurumsal alanlara etkisinin ne şekilde olduğuna ilişkin yapılan çalışmalar derlenmiştir. Türkiye hakkında yapılan çalışmalara ilişkin literatür taramasının amacı, genellikle Amerika ve Avrupa temelli yapılan kurumsal mantık çalışmalarında devlet geleneğinin, ülkelerin tarihsel süreçlerinin, ekonomilerinin, siyasi yapılarının, kültürlerinin Türkiye’den farklı olması nedeniyle kurumsal mantık kavramının Türkiye bağlamındaki portresinin yapılan çalışmalar ile gözler önüne serilmeye çalışılmasıdır.

Ulusal literatürde kurumsal mantık kavramını içeren yayın sayısı, alanda çalışan bilim insanlarına yön gösterecek seviyede yer almaktadır. Yapılan araştırma sonucunda 563 adet çalışmaya ulaşılmış (161 Tez, 397 makale, 5 kitap), bu çalışmalar arasından 57 çalışma (21 tez, 31 makale, 5 kitap) değerlendirilmeye alınmıştır. Değerlendirilmeye alınmayan Türkiye’de kurumsal mantığa ilişkin çalışmalar, söz konusu çalışmanın açık bir şekilde devletin veya devletle ilişkili olan sektörün sahip olduğu kurumsal mantıkları içermesi ile tarihsel süreçte devlete ve onun etkilerine ilişkin çıkarımlarda bulunması kıstaslarını içermemesi nedeniyle elenmiştir.

Bu çalışmalar temelinde yapılan değerlendirme neticesinde, 1923-2023 yılları arasında devletin sahip olduğu üç mantık dönemi ortaya çıkmıştır:

- Cumhuriyetin ilanından itibaren 1950’li yıllara kadar geçen dönemde görülen; aslında temel hedefi ekonomik kalkınmaya öncülük eden ulusal bir burjuvazi yaratmak iken ortaya çıkan ve dünyayı etkileyen ekonomik kriz ve II. Dünya Savaşı nedeniyle özel sektör tarafından fazla sorgulanmadan kabul edilen devletin ekonomiye düzenleyici müdahalesi sonucu oluşan (Buğra, 1994) **devletçi mantık**,
- 1950’den 1980’li yıllara kadar görülen, askeri müdahalelerin diktatörlüklerle sonuçlandığı birçok ülkenin aksine, liberal anayasanın getirildiği; ekonomi politikasının ise liberal piyasa güdümlü bir politikadan planlı, içe dönük, devletin ve özel sektörün birlikte hareket etmesiyle 'ithal ikamesi' bir politikaya dönüşen Cumhuriyetin orijinal “kendi kendine yeterli bir ulusal ekonomi” yaratma hedefini benimsendiği (Buğra, 1994) **liberal mantık**,
- 1980’li yıllardan günümüze kadar olan dönemde görülen IMF destekli ihracata yönelik bir politikaya (Kepenek ve Yentürk, 2000) doğru geçişin yapılmaya başlandığı, devletin hem ekonomik bir aktör hem de düzenleyici rol üstlendiği, yatırımları ve özel sektörün ihracatı teşvikle desteklediği dönem olan (Buğra, 1994) **piyasa mantığı**.

Popülizm ve Türkiye Tarihi Boyunca Ekonomi ve Popülizm

XXI. yüzyılın popüler sözcüklerinden olan popülizmin tanımında, sosyal bilimlerde alanında diğer birçok kavramda olduğu gibi tartışmalar devam etmektedir. Bu tartışmaların nedeni ise milliyetçilik, neo-liberalizm, sosyalizm gibi farklı ideolojilerle birleştiğinde farklı güçte popülist politikaların ortaya çıkmasında yatmaktadır (Mudde ve Kaltwasser, 2018, s. 1670). Örneğin, Avrupa bağlamında popülizm genellikle göçmenlik karşıtlığına ve yabancı düşmanlığına atıfta bulunurken, Latin Amerika’da sıklıkla kayırmacılık ve kötü ekonomik yönetimi ifade eder. Latin Amerika’da solcu başkanları, Avrupa’da sağ partileri, Amerika’da ise hem solcu hem de sağcı başkan adayları için kullanılır (Mudde ve Kaltwasser, 2017, s. 3-4).

Popülizm kavramı, Amerikan ve Fransız Devrimlerinin etkisiyle modern siyasetin önemli unsurlarından biri olan halk kavramının ve meşru siyasi eylemin halk adına yapılması anlayışının bir uzantısı olarak, XIX. yüzyılın ikinci yarısında iki farklı coğrafyada ortaya çıkmıştır (Houwen, 2011, s. 8). 1870’lerdeki Çarlık Rusya’sında ortaya çıkan popülizm “halka gitme” terimi olarak kullanılmış ve böylelikle Rus halkçılığı kavramı oluşturulmuştur (Haspolat, 2011, s. 558). Bunun dışında, popülizmin çok çeşitli, ülkeden ülkeye değişen tanımları yer almaktadır. Amerikalı sosyolog Shils’e (1996, s. 100) göre “her türlü siyasal oluşumun üstünde olan ‘halkın iradesi’, liderlerin kitleyle doğrudan teması’dır. Laclau’ya (2011, s. 5) göre, “tüm demokratik siyasal süreç”; Müller’e (2017, s. 13) göre, “siyasal dünyanın ahlaken saf ve bütünleşmiş halk ile ahlaken aşağı olan yozlaşmış elitler arasındaki ayrımı”dır.

İdeolojik yaklaşımı ne olursa olsun, politikacıların çoğu “kamu çıkarı” olgusuna dayalı söylem kullanmaktadır. Temsili demokrasilerde seçimle iktidara gelen partilerin kamu çıkarını koruyacak mekanizmaları halkoyuna sunup buradan başarılı çıkmaları ise tartışılır. Örneğin, kamu kaynaklarının vergi ödeme gücü en düşük olan kesim için cömertçe harcanmasını öngören bir politika oy birliği ile desteklenir ancak sürdürülebilirliği konusunda uzun ömürlü olmayacağı açıktır. Bu doğrultuda, “belirli politikaların (vergi affı gibi) arzu edilebilirliği konusunda uzlaşan geniş seçmen kesiminin varlığı halinde farklı ideolojilere sahip olan siyasi partiler popülist politika güderek kendilerine yakın olan kesimleri mi dinlerler yoksa rasyonel davranarak geniş açıdan düşünerek ekonomik anlamda ne ihtiyaç varsa gerekeni mi yaparlar?” sorusu önemlidir. Bu soruya cevap arayan bu çalışmada; Türkiye açısından popülizm kavramı irdelenirken bir önceki bölümde bahsedilen farklı kurumsal mantıklara sahip olan 3 dönem (*Cumhuriyetin erken yıllarında (1923-1960) popülizm, çok partili ve ithal ikameci dönemde (1960-1980) popülizm ve merkez sağın öne çıktığı günümüz döneminde (1980-2023) popülizm*) itibarıyla konu açıklanacaktır.

Cumhuriyetin erken yıllarında popülizm; Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde filizlenen İttihat ve Terakkicilerin geliştirdiği halka doğru hareketinin siyasal uzantısı Cumhuriyet Halk Partisinin “Halkçılık” ilkesinde vücut bulmuştur. Bu ilke ile amaçlanan toplumsal sınırları olmayan bir ulus yaratma projesidir (Toprak, 1977, s. 41). Ancak zaman içerisinde Türkiye’nin elitlerinin toplandığı bir parti konumuna gelen Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) Halkçılık ilkesi, “halka rağmen halk için” düşüncesine doğru şekil değiştirmiştir (Tekeli ve Şaylan, 1978, s. 57). Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye ekonomisi, öncelikle uzun süren savaşlar ve ardından bu savaşlara kaynak olan askere alınma nedeniyle tarım alanında çalışan iş gücünde önemli ölçüde azalma nedeniyle harap haldeydi. Savaşta hayatını kaybeden genç nüfusun yanı sıra yine tarımla uğraşan Rum nüfusu da savaş sonrası yaşadığı bölgeyi terk etmişti. Önemli bir tarım nüfusuna sahip olan Çukurova’da da Ermeni nüfusun savaş sırasında Suriye’ye kaçıp savaş sonrasında geri dönüşlerini takiben yerel milislerin direnişleri ile karşılaşmaları sonucunda varlıkları zamanla Türklere devredilmiştir (Buell, 1923, s. 76). Osmanlı döneminde gayrimüslim tüccarlardan sonra gelen Türk tüccarlar, Ermeni ve Rumların ülkeden ayrılmasından sonra ortaya çıkan boşluğu oldukça iyi değerlendirmiş ve ayrıcalıklı konumlarını yaratmaya başlamışlardır. Ancak her ne kadar ticaret gelişse de ekonominin tarıma dayalı oluşu 1926-1928-1929’da ard arda tarım alanında yaşanan krizler nedeniyle iktisadi kargaşa ortamını yaratmıştır (Başar, 1981).

1929’daki büyük krizin ardından hükümetin tepkisi yasaklar ve kısıtlamalar koymak, dışarıdan büyük ölçüde etkilenen ülkeyi dışı karşı korumak olmuştur. Ancak her ne kadar önlem alınmaya çalışılsa da tarım üretiminin ve ticaretin pazarı oldukça daralmıştır. Küresel çapta etkili olan kriz neticesinde tüm pazar ekonomilerinde daralma yaşanmış, küresel krizin ardından Türkiye’de kamu hizmeti veren tüm yabancı kurumlar kamulaştırılmaya başlanmıştır. Devlet, bu alanlardaki faaliyet ve yatırımlarını 1934 tarihli Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile programlamış ve sanayi yatırımlarının çoğunu II. Dünya Savaşı öncesinde tamamlamıştır. Sanayileşme nedeni ile köylü ve işçi sınıftan devletin bir beklentisi kalmamaya başlamıştır (Bulutay, Tezel ve Yıldırım, 1974, s. 201). II. Dünya Savaşı sırasında devlet gelirlerinin vergiler nedeniyle artırıldığı bir dönem yaşanmıştır. Savaş nedeniyle orduya alınan işgücünün çoğu yine tarım kesiminden olmuş, hayvanlarına el konulması gibi politikalar küçük köylünün iktidar partisinden uzaklaşmaya başlamasına yol açmıştır. Böylece, tarım sektörünün neredeyse nefes alamamasına sebep olunmuşken tam aksine ticaret sektörü savaş ortamında karaborsada vurgunlar yapmaya başlamıştır. Bu ortam, kısa zamanda hükümet aleyhine dönmüş ve azınlık aleyhine duyguları körüklemek çözüm olarak görülmüştür. Bir diğer çözüm yolu olarak görülen ve 1942 yılında çıkartılan varlık vergisi, iş hayatı ile hükümet arasındaki bağları oldukça zedelediği gibi, (Birtürk ve Keyder, 1976, s. 37) 1943 yılında yasalaşan ve varlık vergisinin uzantısı olarak tanımlanan toprak mahsulleri vergisi ile köylünün üzerindeki ekonomik yük artırılmıştır (Ertan, 2018, s: 260). 1946-1950 yılları arasında ise daha ılımlı politikalar izlenmiş, kamuoyu dinlenmiş ve yeni iktisadi politikalar hazırlanmıştır. Ancak 1950 yılında yapılan seçimler Türk tarihi için bir dönüm noktası olmuştur. İktidara gelen Demokrat Parti, kitleleri peşinden sürükleyerek yeni bir popülizm oluşturmuştur.

Türkiye’de merkez-sağ popülizminin asıl başlatıcısı olarak Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti (DP) kabul edilmiştir. Siyasi popülizm genellikle belirli bir olaydan (örneğin bir siyasi kriz veya ekonomik felaketten) yararlanır ve bu yaklaşım popülist liderlerin ortaya çıkışını açıklamaktadır (Mudde, 2004, s. 546). DP’de aynen bahsedildiği gibi süregelen siyasi ve iktisadi krizleri iyi değerlendirerek iktidara gelmiş ve yeni bir dönem başlatmıştır. Devlet tekellerinden ve tek amacı vergi toplamak olan devletten kurtulmayı vaat eden partinin (Takım ve Esen: 2011: 10-14) en büyük destekçileri küçük çiftçi ve işçiler olmuştur. Ayrıca bu dönemde dünya sahnesinde yavaş yavaş etkisini gösteren ABD, ülkeyi fonlamaya başlamış ve fonlarının tutarı neredeyse gayrisafi milli hasılanın %3’üne denk gelmeye başlamıştır. ABD tarafından kalkınma için sunulan reçetede hükümetin kamu kaynaklarının karayollarına ve diğer altyapı projelerine aktarılması, tarımın makineleşmesi başlıkları göze çarpıyordu. Devletçi politikalarından en çok etkilenen yoksul köylülerin gönlünü almak için 1945’te “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” görüşmeleri sırasında bu reforma muhalif hareket ile CHP kanadı içerisinde ayrılanlarla kurulmuş olan DP, iktidar olduğu dönemde yeniden toprak reformu hareketlerini başlatarak çiftçileri toprak sahibi yapmaya devam etmiştir (Zürcher, 2018, s. 146).

1950’lerin ilk yıllarında dış yardımlarla birleşen iktisadi büyüme, liberal ekonomide bahar havasını yaşatmasına rağmen Kore Savaşını takip eden dönemde hibe, kredi ve yardımların fazlalığı enflasyonu tetiklemeye başlamıştır. Menderes, tam anlamıyla popülist bir siyasetçi olduğu için sistemi toplumun var olan beklentilerine göre şekillendirmiş ve çok kısa bir dönem süren liberal görünümlü ekonomik yapıda kamu yatırımlarını hızla artırmaya başlamıştır. Bu tür hamlelerle zaman içerisinde liberal dış ticaret politikasından vazgeçilerek devletçi kontrol tedbirleri yavaş yavaş alınmaya başlanmıştır. Devlet mekanizmasının kontrol kapsamının genişlemesinin politik istikrarı doğurduğu sonucunun anlaşılması üzerine tekrardan bürokrasi ayrıcalıklı konuma getirilmiş; Devletçiliğin aslında kalkınmacılık ile eşdeğer anlama geldiği ve kapitalizmin serbestçe hüküm sürmemesi gerektiği görülmüş ve 1960 darbesi ile devletçi sanayileşme dönemine girilmiştir (Keyder, 2003, s. 181).

1962-1976 yılları, Boratav’ın 1983 yılında kaleme almış olduğu makalesinde popülizmin tüm unsurlarıyla yaşandığı bir dönem olarak ifade edilmiş, iç piyasada fiyatların serbest bırakıldığı, aşırı değerli bir döviz kuru sayesinde ithal malı girdilerin, düşük KİT fiyatları sayesinde de yerli girdilerin ucuz tutulduğu, düşük faizler ve geniş kredi imkânları ile ucuz ve rahat finansman imkânlarının sürdürülmesini sağlamanın peşinde olduğu belirtilmiştir. İlgili dönemde temelleri atılan Devlet Planlama Teşkilatının kamu sektörü için emredici, özel sektör için yol gösterici olduğu kabul edilmekteydi. İthal ikameci sanayileşme stratejisi tüm sektör politikalarını yönlendirirken kamu kesimini özel sektörü destekleyen bir konuma getirmiştir. Bu nedenle KİT’lerin fiyat politikası çok önemli bölüşüm ve kaynak tahsisi sonuçları yaratan bir alan haline gelmiştir (Boratav, 2019a, s. 141). 1973 genel seçimleri sırasında yeşeren “ortanın solu” fikri işçilere, köylülere, gecekondu sokağı sosyal adaleti ve eşitliği getirme amacındaydı. Bu, 1920’lerde tek parti döneminde CHP’nin “halka rağmen halk için” hareketinin artık “halkla beraber halk için” hareketinin başlangıcı olmuştur (Esmer, 2008, s. 80; Toprak, 1992, s. 58).

Yine popülist politikalar gereği önceki dönemlerde işçilere daha önce verilmemiş olan grev, sendika kurma ve toplu sözleşme hakları Anayasal güvence altına alınmış, böylece “egemen sınıflarla çıkar birliği” yanılığının yerleşmesini kolaylaştırmıştır. Bütün sosyal grupları hoşnut kılan bu modelin istikrarı, yüksek büyüme hızlarının sürebilmesine ve emekçi sınıfların ekonomik ve siyasi isteklerinin popülizmin sınırlarını etkili bir biçimde zorlamamasına bağlıdır. 1974 yılında dünya genelinde petrol fiyatlarının yükselmesini takiben ülkeler yavaş yavaş krize karşı önlemlerini alırken, siyasi istikrarın hiçbir zaman sağlanamadığı ülkemizde popülizm sayesinde bunalıma karşı herhangi bir politika izlenmesi imkânsızlaşmış ve dünyanın aksine ekonomide büyüme devam etmiştir. Krizin etkilerini örtbas etme çabaları 1977 yılına gelindiğinde artık imkânsız hale gelmiştir. Çünkü, siyasi karar alma sürecinin dışında olan, ancak seçmenler olarak bu süreci sadece etkileyen emekçi sınıflarını, fedakârlıkların paylaşılmasına dayalı bir kriz-yönetimi modelinin esasları üzerinde

uzlaşmaya çağırmanın kurumsal-siyasi mekanizmaları bulunmamaktadır. Dahası işçi hareketlerinin giderek yön değiştirmesi sonucu işyerlerinde çıkan sıkıntılar nedeniyle kontrol sorunları ciddi boyutlara varmıştır (Boratav, 1983, s. 15, 2019a, s. 157).

1979 yılının sonlarına gelindiğinde artık ekonomik bunalım kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başlamış, aynı II. Dünya Savaşı döneminde görülen karaborsacılık yeniden hortlamıştır. Bu “farklı” alanda faaliyet gösteren “iş adamları”nın taleplerine uygun olarak çıkartılan 24 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe konan programda devalüasyon, KİT zamları, fiyat denetimlerinin kaldırılması, bu zamana kadar gelen emeğin 12 Eylül darbesi ile denetim altına alınması ve tam anlamıyla sermayenin “baş kaldırışı” olan neo-liberal sistem kamuoyuna tanıtılmıştır (Boratav, 2019 a, s. 164). Söz konusu dönem, “emekçi insanların popülizm dönemindeki tüm edinimlerinin tasfiyesini hedefleyen baskıcı bir sermaye tahakkümü” olarak adlandırılmaktadır (Boratav, 1998). Özellikle Anavatan Partisi’nin genişleme döneminde uygulanan ve Boratav tarafından “yoz popülizm” olarak isimlendirilen; bölüşümü emek aleyhine çevirirken onları gecekondü sakini ve tüketici olarak kazanmayı hedefleyen dönemin ardından 1989-1993 dönemi, sıcak para hareketlerine dayanan “popülizm” ile 32 sayılı Kararname ile sermaye hareketlerinin serbest bırakıldığı neo-liberal dönem olarak ifade edilmektedir. Bu neo-liberal dönemde Özal’ın popülist yaklaşımları daha çok muhafazakâr popülizm üzerinedir. Dönemin elit kesimi Özal’a göre “laik Kemalist bürokrasi”ydi. Kendini halktan biri olarak gösteren Özal, aynı Erbakan’ın “Millî Görüş” kavramındaki gibi birliktelik içerisindeki Müslüman ama Türk-Müslüman kavramını halk kavramının içine enjekte etmişti (Aslandaş ve Bıçakçı, 2006, s. 154; Bora ve Erdoğan, 2003, s. 664). İlgili dönemde kamu maliyesi adına yapılan en önemli değişiklik vergi sisteminde gerçekleşmiştir. Kurumlar Vergisinde sermaye şirketlerinin lehine istisna ve muafiyetler getirilmiş, 1985 yılında Katma Değer Vergisinin getirilmesiyle dolaylı vergilerin ağırlığı artırılarak ücretli ve tüketicilerin yükü zamanla artırılmaya başlanmıştır. Bu çarpık popülist uygulamalar kendisini 1994 yılına kadar idare etmiştir (Boratav, 2019a, s. 180).

1990’lı yıllarda Dünya ekonomisinin yükseldiği dönemde sert krizlerle boğuşan iki ülke vardı: Türkiye ve Meksika. Çok geçmeden 1998-2001 yılları arasında tüm çevre ekonomileri sarsacak kriz Türkiye’de 1994, Meksika’da 1995 yılında başlamıştı. Ancak ilginçtir ki, genelde dağılım eşitsizliği artıran kriz politikalarına istisna oluşturan üç uygulama yürürlüğe konulmuştur. Bunlar: Bir tür servet vergisi olan net aktif vergisi, gelir vergisine ek olarak alınan ekonomik denge vergisi, 2000 yılında vadesi gelecek olan iç borç senetlerine uygulanacak ve finans sektörünün baskılarıyla devamlılığı engellenen ve sadece bir kerelik alınabilen ek faiz vergisidir. Yine de bir ölçüde emekçi sınıf lehine yapılan geçici düzenlemeler ile popülizmin almadan vermek mantığına uygun davranılan bu yıllar sermaye hareketlerinin serbestleşmesi sayesinde dış kaynaklarla beslenen iç borçlanma ile devlet kendisini finanse etmiştir (Boratav, 2019a, s. 191-195).

1994 krizini izleyen 1998-2002 yıllarının koalisyon döneminde geçmesi ve koalisyonların bölüşüm ilişkilerinde sıkça görülen popülizme teslimiyet hareketleri Türkiye’de yer alan sermaye grupları için risk yaratmaktaydı. Bölüşüm ilişkilerini siyasi iktidarın söz sahibi olduğu alanlardan başka alanlara kaydırma çabalarına giren sermaye grupları, 1998 yılında hükümetin IMF ile imzaladığı anlaşma ile hedefine ulaşmıştır. 10 yıl boyunca IMF ile “yakın ilişkiler”in doğmasına yol açan süreç devletin ekonomiden tamamen çekilmesi sloganı ile pazarlandı. Yine popülizm düşüncesi ile hareket edilmesi neticesinde sermaye üzerinde yük oluşturan ücret, tarımsal ürün ve girdi fiyatları tamamen piyasa mekanizmasına teslim edilmeydi. Bu nedenle krizden çıkarken ücretler düştü ve işsizlik tırmandı. Kasım 2002’deki erken seçime girilirken Türkiye’deki tablo bu şekildeydi (Boratav, 2019a).

Refah Partisinin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasından sonra kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), iktidara geldiği ilk yıllarda kendinden önceki Ecevit Hükümetinden kalan IMF anlaşmalarını uygulamaya devam etti, AB’ye üyelik için hazırlıklara başladı, tüm dünya ile ilişkiler gayet düzgün olarak kurulmuştu. Dolayısıyla Türkiye’nin alttan yukarıya doğru tüm katmanları partiye tam destek vermişti (Boratav, 2019a, s. 243). AKP’nin bu dönemdeki başarısının kaynağını bulmaya yönelik çalışmalar iki kutupta

yer almaktaydı. Bir taraf popülizmden bağımsız bir siyaset geliştirmeye çalıştığını belirtirken diğer taraf ise popülizmi partinin başarısına bağlamaktadır. Popülizmden bağımsız olduğu iddia eden çalışmalar insan hakları, demokrasi, hukuk devleti gibi evrensel değerleri baz alırken (Çınar, 2011; Çınar ve Duran, 2008; Dağı, 2006; Yavuz, 2009; Yıldız, 2008); partiyi popülist bir siyasi oluşum içerisinde değerlendiren çalışmalar ise iddialarını İslam'ı temel alan muhafazakâr ahlak anlayışına, ezilen Müslümanların yanında oluşuna dayandırmaktadır (Hadiz, 2014; Park, 2018; Yabancı ve Taleski, 2018; Yılmaz ve Bashirov, 2018).

2002'den 2008 yılına kadar olan dönemdeki iktisat politikaları IMF ve Dünya Bankası'nın denetimi altında neo-liberal ilkelerin korunmasına yöneliktir. 2008 sonrasında ise hızla artan özelleştirme gelirlerinin yanı sıra yerel yönetimlere, merkezi devlete, kamu kuruluşlarına ait gayrimenkullerin özel mülkiyete devredilmesi eklenmiştir. Altyapı yatırımlarında “Kamu-Özel Ortaklığı” devri başlamış, böylece yatırım finansmanı devlet bütçesi dışına taşınmıştır. 1998 yılından itibaren büyük sermaye gruplarının dilinde olan temel bölüşüm ilişkilerinin siyasetten arındırılıp piyasaya devredilmesi fikri artık hayata geçmiş ve çiftçi aileleri desteklemeyi hedefleyen popülist politikalar 2015'e gelindiğinde yavaş yavaş bırakılmıştır (Boratav, 2019a, s. 252). 2016 ve sonrasındaki dönemde Boratav, köşe yazılarında servet mülkiyetindeki yabancılaşma konusuna dikkat çekmeye başlamıştır. “Ekonomiyi yönlendiren manivelaların bir bölümünü ülke dışına, emperyalizme devredildiğinden”, dış kırılmalıkların krizlere dönüşmesi ihtimali bulunmaktadır (Boratav, 2018). Bu şekilde süregelen neo-liberal politika ile, bölüşüm ve büyüme süreçleri tümüyle şirketlere devredildiği için (Boratav, 2019b), bir sınıf olarak Türkiye burjuvazisi AKP iktidarı ile uzun süre barışık kılınmıştır (Boratav, 2015).

Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada; kurumsal mantık ışığında devletin 1923-2023 yılları arasında sahip olduğu mantıkların incelenmesi sırasında ortaya çıkan mantıklarla ilgili dönemde çıkartılan vergi aflarının içeriklerinden hareketle, devletin sahip olduğu kurumsal mantık değişiminin popülizm nedeni ile mi yoksa kurumsal rasyonalizm nedeni ile mi ortaya çıktığı sorusuna cevap aranılmaktadır. Araştırma sorusunun gerekli verilerine ulaşılması açısından, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi çalışmanın mantığına en uygun çalışma yöntemi olarak seçilmiş olup kavramın tanımı hem basılı hem de elektronik materyalleri gözden geçirmek veya değerlendirmek için sistematik bir prosedür olarak yapılmıştır.

Araştırmacılar içerik analizi tekniğini kullanarak belirlenen metinlerin, belgelerin, dokümanların, temaların içeriklerini belli kurallar dâhilinde nesnel bir şekilde analiz edebilmektedir. İçerik analizi, “iletilerin açık olan içeriğinin nesnel ölçülebilir ve doğrulanabilir bir açıklamasını yapabilmek amacıyla kullanılmaktadır” (Fiske, 1996, s. 176). Bu teknik sosyal gerçekliğin niteliğinin belirlenerek analiz edilmesi açısından da oldukça elverişlidir. İçerik analizi için bir tanım yapmak gerekirse; bu metodoloji, nesnel, sistematik ve tümdengelim dayalı bir okuma aracı olarak tanımlanır. Araştırmacılar, önceden belirlenen ölçütler doğrultusunda kavramlardan, metinlerden, sözlü veya yazılı materyallerden anlamlar çıkarmayı hedefler. İçerik analizi, ile nicel verilerin nitelenebilmesi mümkündür, yani sayısal veriler açıklamalar ve anlamlarla zenginleştirilebilir. Ayrıca, yazılı metinlerden hareketle yazılı olmayan mesajlara da ulaşma olanağı vardır. İçerik analizi, araştırmacılara sosyal gerçekliği derinlemesine anlama ve açıklamada yardımcı olan güçlü bir araçtır (Tavşancıl ve Aslan, 2001, s. 21-22).

Bu çalışmada devletin sahip olduğu mantık dönemleri incelenirken Buğra (1994) tarafından belirlenen devletçi mantık, liberal mantık ve serbest piyasa mantığı temel alınmıştır. Bu dönemlere ait olan ikincil verilerin incelenmesinde 1923-2023 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisinin Genel Kurul Tutanaklarından yararlanılmıştır. Meclisin internet adresinde kamuya açık olan tutanaklar, ilgili af kanunlarının ait olduğu dönemlere ait tutanakların içerik analizi, kanun görüşmelerinin iktidar ve muhalefet partilerinin milletvekillerinin yaklaşık 20.000 sayfadan oluşan 140 tutanak taranarak elde edilen vergi aflarına ilişkin sözlü konuşmalarının incelenmesi şeklinde yapılmıştır.

Araştırmada, içerik analizi sürecinde kuramsal önerilerden kaçınılarak, olayların bütüncül şekilde anlaşılması ve yorumlanması hedeflenmiş, verilerin analizi için devletin sahip olduğu kurumsal mantık dönemleri kapsamında popülizm söylemlerini içeren kodlamalar yapılmış ve belirli anlamlar içeren kodlar oluşturulmuştur. Kodlama sürecinde, veriyi en iyi şekilde temsil eden anlamlı parçalara odaklanılmış, daha sonra kodlar bir arada değerlendirilmiş ve tümevarımcı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu süreçte, kurumsal mantık kavramının özelliklerine odaklanılarak kodlar gruplandırılmış ve bütüncül açıklamalar getirecek temalar belirlenmiştir. Sonuç olarak, içerik analizi ile elde edilen temalar, devletin vergi aflarıyla ilgili mantıklarına odaklanmaktadır. Bu temalar ve kodlama örnekleri ilgili dönemlerin Tablolarına eklenmiştir. Bu çalışma, devletin kurumsal mantığının değişimini anlamak için içerik analizini kullanarak önemli bir değerlendirme sunmaktadır.

Bulgular ve Tartışma

1923-2023 yılları arasında, çıkartılan vergi aflarının sayısı çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla 40 adet olup, afların kanunlaştığı dönemler itibarıyla ait oldukları devlet mantıkları ve hangi mantık ışığında çıkartıldığına dair oluşturulan Tablo 1 aşağıdaki gibidir. Tablo 1 oluşturulurken devletin sahip olduğu mantıklar, ulusal kurumsal mantık literatüründe yer alan önceki çalışmalardan derlenmiş olup kurumsal mantıklar yapılan çalışmalardan elde edilen veriler ile desteklenmiştir. Devletin sahip olduğu kurumsal mantık dönemleri önceki çalışmalardan elde edilen analizlerdeki anahtar sözcüklerle benzer ifadeler taşımasına özen gösterilmiştir. Daha önceki çalışmalardan farklı olarak serbest piyasa mantığı dönemi olarak belirlenen 1980 sonrasında 2002 yılından itibaren vergi affından yararlanması muhtemel mükellef gruplarının özgürce düşüncelerini ifade etmeleri dikkate alınarak ortaya çıkan kodlamalar neticesinde 2002'den sonraki dönem "*mükellef odaklı piyasa mantığı*" olarak tanımlanmıştır.

Tablo 1

Devletin Sahip Olduğu Mantığın Dönemler İtibarıyla Vergi Affı Kanunlarına Yansıması

Devletin Sahip Olduğu Mantık	Mantığın Ait Olduğu Dönem	İlgili Dönemde Çıkan Af Kanunu Sayısı	Af Kanununun Kapsadığı Alanlar
Devletçi Mantık	1923–1950	7	● Ticari Kazanca Dair 3 Af Kanunu (1934, 1944, 1946) ● Zirai Kazanca Dair 4 Af Kanunu (1934, 1939, 1947, 1948)
Liberal Mantık	1950–1980	8	● Elde edilen tüm gelir unsurlarına bağlı vergi ve cezalarda indirimine dair 4 Af Kanunu (1961, 1963, 1966, 1974) ● Spor Kulüplerine ilişkin hükümler içeren 1 af kanunu (1963) ● Kamu İktisadi Teşebbüslerini (KİT) ve Belediye ve bağlı müesseseleri kapsayan 2 af Kanunu (1963, 1965) ● Servet vergisi olan Emlak vergisine dair 1 af kanunu (1970)
Piyasa Mantığı	1980–2002	14	● Elde edilen gelir unsurlarının bağlı olduğu vergi ve cezalarda indirimi kapsayan 9 vergi affı (1981, 1981, 1982, 1983, 1985 1988, 1990, 1992, 1998) ● Vergi Usul Kanunu kapsamındaki vergi ve cezaları kapsayan 2 af (tebliğler, 1997, 2001) ● Belediye ve kamuya yararlı dernekleri kapsayan 2 vergi affı (1988, 1989) ● Emlak vergisine dair tek maddelik af (2002)
Mükellef Odaklı Piyasa Mantığı	2002–2023	11	● Beyana dayalı tüm vergi aslına bağlı cezalar, davalar ve sigorta primleri, beyan dışı bırakılan tüm menkul ve gayrimenkul kıymetler (2003, 2008, 2011, 2013, 2014, 2016, 2017, 2018, 2020, 2021, 2023)

Kaynak: TBMM Meclis Tutanaklarından derlenerek hazırlanmıştır.

Devletçi mantık döneminde af kanunlarının kapsadığı vergi türlerine göre popülizm

İlgili zaman aralığında çıkartılan af kanunları, tek partili dönemde kabul edilmesi nedeniyle kanun görüşmelerinde Mecliste muhalefet partisinin olmaması, karşıt görüşün yer almayışı kanun maddelerinin milletvekilleri tarafından söz alınmadan hızlı onaylanması ile gerçekleşmiştir. İlgili dönemde ticari alana yönelik af çıkarılmasının temeli gayrimüslim tüccarların çekilmesiyle Türk tüccarların doldurduğu bu alanın desteklenmesidir. Ziraî kazançlara yönelik vergi aflarının temelinde ise tarım ekonomisine dayalı olan Türkiye'nin Büyük Buhran nedeniyle yaşadığı krizlerin bir nebze olsun hafifletilmesi yatmaktadır. Özellikle de aşar vergisinin kaldırılmasından sonra toplanan ilk dolaysız tarım gelirleri vergisi olma özelliği taşıyan Toprak Mahsulleri Vergisinin kaldırılması, II. Dünya Savaşı yıllarında orduya dâhil edilen ve bu yüzden hükümetle arası açılan köylü üzerine izlenen ılımlı politikaların yansımasıdır. Her ne kadar yeni cumhuriyetin sahip olduğu ekonominin gelişmesi için sanayi hamleleri atılmakta olsa da "halkçılık" düşüncesinden asla vazgeçilmemiş ve sanayinin yanı sıra ülkenin gerçek geçim kaynağı tarım 1923-1950 arası dönemde unutulmamıştır (Tablo 2).

Devletçi mantık döneminde vergi aflarına dair tutanaklarda yer alan ifadelerin kodlanarak kategorilere ayrılması sonucunda, halkçılık düşüncesini destekleyen biçimde, ortaya çıkan popülizm halkçılık, sosyal devlet ve vatanseverlik olarak 3 kategoride sınıflandırılmıştır. Bunlardan en fazla ortaya çıkan halkçılık popülizmi, bu dönemde devlet organlarının halkın yararına ve toplumsal gelişim amacı ile kullanılması anlamı taşımaktadır. Sosyal devlet popülizmi, ekonomik kaynakların yeniden dağıtılması amacıyla hareket eden devlet olarak açıklanabilir. Vatanseverlik popülizmi ise, toprağını koruduğu gibi ormanını koruyan devletin yaklaşımını ifade etmek için kullanılmıştır.

Tablo 2

1923-1950 Döneminde Çıkan Af Kanunlarına İlişkin İfadeler

Popülizm Kategorisi	Vergi Affına İlişkin Kanunun Yılı	Meclis Tutanaklarında ve Gerekçelerinde Yer Alan İfadeler
-	1934 (Ticari)	Popülizm içeren ifadeler yer almamaktadır.
Halkçılık	1934 (Zirai)	Anadolu'dan gelen şikâyetlere değinilerek " arazi sahiplerine kolay ödeme imkânı"
Halkçılık	1939	"Tahsil güçlüğünden bahisle ödeme gücünü kaybeden arazi sahiplerine yönelik kolaylık"
Sosyal Devlet	1944	" Zor durumda kalan mükelleflerin düşünüldüğü"
Vatanseverlik	1946	Ormanların önemine değinilerek "Devlet Orman İşletmelerinin sermaye ihtiyacı"
Halkçılık	1947	"Fedakâr, yoksul ve muhtaç köylüler ifadesi ile onların feraha kavuşturulması"
Halkçılık	1948	" Köylünün elinde bulunan verimsiz tarım araçları nedeniyle yükümlülüklerine yerine getiremedikleri, bu yüzden zorda kalan çiftçilerin yükümlülüklerinin azaltılması"

Kaynak: TBMM Meclis Tutanaklarından derlenerek hazırlanmıştır.

Liberal mantık döneminde af kanunlarının kapsadığı vergi türlerine göre popülizm

30 yılı kapsayan bu dönem Türk siyasi tarihinin en karmaşık dönemi olarak tanımlanabilir. Tek partili dönemin sona ermesinin ardından gelen merkez sağ partisi olan Demokrat Parti iktidarı 1960 ihtilali ile sonlanmıştır. İlgili dönemde iç piyasada fiyatların serbest bırakılmaya başladığı yıllar olduğu için kendinden önceki dönemde baskın olan devletçi mantık yerini liberal mantığa ve halkçılık yerini sağ popülizme bırakmıştır. Dolayısıyla, siyasi anlamda gerginliklerin hüküm sürdüğü bir ortamda çıkartılan ve kapsamı geniş tutularak ilgili dönemde çıkartılan 4 vergi affı kanunu, kanunun çıkarılması için oluşan kamuoyu baskısı göz

ardı edilmeyerek ekonomik hayatı kapsayan, mükelleflerin rahatlamasına yol açması amacıyla kabul edilmiştir. İşte bu popülizm türü, arka planında kişilerin en duyarlı olduğu para konularında bazı kolaylıklar sağlayarak işlenmiştir ancak günümüzde affedilmeyen hatta hapis cezası ile cezalandırılan kaçakçılık suçlarına ilişkin cezaları dâhil olmak üzere affetmiştir. Kanun gerekçesinde ifade edildiği gibi "küçük imalâthanesini bırakıp başka işler aramaya gidenlerin" sayısının fazlalığı nedeniyle kaçakçılığın dahi affedilmesi, ithal ikameci sanayileşme stratejisine bağlı olarak özel sektörü destekleyen bir devlet olmanın da şartı olarak tanımlanabilir. Bunun yanı sıra, ekonomik sistemin toplumun beklentilerine göre şekillendirilmesi neticesinde, "göğüs kabartan zaferler" ve "milli gurur meselesi" ifadeleri ile spor kulüplerinin desteklenmesi amacıyla; spor kulüplerince oyunculara ve karşı kulüplere ödenmiş transfer ücretleriyle teşvik primleri üzerine tarh edilen gelir vergisine bağlı cezalar bir kereye mahsus affedilmiştir.

1962 yılından itibaren yaşanan dönemde izlenen ithal ikameci hamle ile KİT'ler özel sektöre kaynak sağlayan bir konumda yer almaktaydı. Hükümetin kaynaklarını özel sektörü desteklemek üzere kullanması sonucunda KİT'ler görev zararı yaşarken, aynı dönemde sanayinin ve ticaretin gelişimini destekleyici politikalarla köyden kente doğru genişlemenin yaşanması sonucu şehirlerin büyümesi, belediyelerin mali yapılarının zayıflamasına yol açmış, borçlarını daha kolay ödemelerine yönelik çıkartılan af kanunları ile uzun vadeli taksitler ile ödeme kolaylığı getirilmiştir. 1974 yılında çıkartılan af kanunun kapsamına alınan sigorta primlerinin affı, Bülent Ecevit hükümetinin sahip olduğu "halkla beraber, halk için" politikasının izlerini taşıdığı söylenebilir. O dönemde geniş halk kitlelerinin siyaset sahnesinde rol almaya başlaması, çok partili parlamenter rejime git gide alışılması, gelişen hizmet sektörü, hâkim popülizm olgusunun sosyal politikalara etkisi ve emekçi sınıfların ekonomik ve siyasi isteklerinin dikkate alınması sonucu çıkartılmıştır (Tablo 3).

Liberal mantık döneminde vergi aflarına dair tutanaklarda yer alan ifadelerin kodlanarak kategorilere ayrılması sonucunda, ilgili dönemde etkin olarak görülen sağ popülizmin etkisinde kalınarak ortaya çıkan popülizm söylemleri kategoriler mali muhafazakârlık popülizmi, ulusal popülizm, ekonomik milliyetçilik olarak 3 kategoride sınıflandırılmıştır. Bunlardan en fazla ortaya çıkan mali muhafazakârlık popülizmi, sağ popülist yaklaşımın en çok dayandığı kavramlardan olup ithal ikameci sanayi hamlelerini destekler şekilde serbest piyasa ve serbest ticaretin desteklendiği adımlardan oluşmaktadır. Ulusal popülizm, halkı yücelten duyguları öne çıkararak yapılan popülizm olarak kategorilendirilmiştir. Son kavram olan ekonomik milliyetçilik ise, KİT ve Belediyelerin fiyatlama politikalarının sanayiye geliştirme söylemlerine uygun olarak geliştirilen ve kategorileştirilen bir popülist politikadır.

Tablo 3

1950-1980 Döneminde Çıkan Af Kanunlarına İlişkin İfadeler

Popülizm Kategorisi	Vergi Affına İlişkin Kanunun Yılı	Meclis Tutanaklarında ve Gerekçelerinde Yer Alan İfadeler
Mali muhafazakârlık	1961	"Memur maaşlarına yapılan iyileştirme sonrası vatandaşlara (İşletmeler kastediliyor) sıra geldiği"
Mali muhafazakârlık	1963 (kazançlara ilişkin)	"Kanunların manasını tam olarak kavrayamayan küçük işletmelerin bu bilgisizlikleri nedeniyle karşılaştığı ve onları mali açıdan zor durumda bırakan kaçakçılık cezalarının kaldırılması"
Ulusal	1963 (Spor kulüpleri)	"Kulüplerin başarılarının milli gurur meselesi olduğu, bu nedenle mali sıkıntı çekmemeleri gerektiği ifadesi ile affın çıkarıldığı"
Ekonomik Milliyetçilik	1963 ve 1965 (KİT ve Belediyeler)	"Yaşanılan iktisadi durgunluk nedeniyle KİT ve Belediyelerin borç ödemede zorlanmalarının önüne geçilmesi"
Mali muhafazakârlık	1966	" Mükelleflerin bilgisizlikleri nedeniyle karşılaştığı vergi cezalarının affedilerek feraha kavuşturulması"
Mali muhafazakârlık	1970	Arazi ve Bina Vergisinin birleştirilmesi ile Emlak vergisine dönüşmesinin sonucunda yürürlükten kaldırılan iki kanuna ilişkin bu affın amacı " teşvik , hazinein menfaati" olarak nitelendirilmiştir.
	1974	Herhangi bir karşıt görüş olmaksızın kabul edilmiştir.

Kaynak: TBMM Meclis Tutanaklarından derlenerek hazırlanmıştır.

Piyasa mantığı döneminde af kanunlarının kapsadığı vergi türlerine göre popülizm

1980'lerden itibaren piyasa mantığına doğru dönüşen devletin mantık yapısı günümüzde de devam etmektedir. Dönemin 2001 yılından sonra ayrılmasının nedeni, 2002 yılından itibaren tek parti iktidarının başlamış olmasıdır; bu nedenle, ayrı analiz yapılmıştır (Tablo 4). Bu dönemin başlangıcı da yine 1960 yılındaki gibi bir başka ihtilaldir. 1960'tan farklı olarak daha özgür anayasa yerine bir takım hak ve özgürlüklerin biraz daha kısıtlı olarak sosyal alana yansıtıldığı bir dönem olan 1980'lerin başında çıkarılan af kanunları ile gerginleşen halk-devlet ilişkileri bir nebze olsun yumuşatılmaya çalışılmıştır. Ekonomik olarak sıkıntılı geçen ve karaborsa faaliyetlerinin arttığı bir dönemi takip eden dönemde kayıt dışı bırakılan ekonomik ve vergilendirilebilir unsurların kayda alınması açısından önemli bir adım olmuştur. İlgili dönemde kesintiye uğrasa da yavaş yavaş ekonomik hayatta yer almaya başlayan neo-liberal politikalar Milli Güvenlik Konseyinin yerini Türkiye Büyük Millet Meclisine bırakmasıyla iyiden iyiye hissedilmiştir. Geçiş dönemi olan ve askeri yönetimin etkileri görülse de kamuoyunun sesine kulak vererek ticari hayatın karaborsacılıktan uzaklaşarak normal seyrine dönmesi için atılan adımlardan biri olarak nitelendirilebilen af kanunlarının (1981, 1981, 1982, 1983) kapsamının geniş olmasının nedenlerinden biri de ekonomiye kaynak sağlanması amacıdır. Piyasa mantığının yavaş yavaş hissedildiği ve dolayısıyla daha önceleri bahsedilmeyen ve kendine bu kanunda yer bulan turizm sektörüne ayrıcalık tanınarak ticari ve serbest meslek kazançları için tespit edilmiş bulunan peşin ödeme esasları içinde vergilendirilmesi bu sektörü zor durumda bırakacağından bahsedilmiş ve peşin ödeme kapsamı dışında bırakılmıştır. Yine de ağırlıklı olarak gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri ile servet vergisi mükelleflerinin beyanları ekseninde hareket eden kanun, elinde kayıtsız menkul bulunduran kesim lehine çalışmıştır.

İlerleyen dönemler (1985, 1989), Boratav tarafından Özal iktidarının parlak dönemi olarak nitelendirilirken ilgili dönem için ayrıca, "emekçi insanların popülizm dönemindeki tüm edinimlerinin tasfiyesini hedefleyen baskıcı bir sermaye tahakkümü" olarak adlandırılmaktadır. "Bu tür yoz popülizmin amacı, farklı bölüşüm mekanizmalarını ekonomik sisteme entegre etmektir" şeklinde açıklanan döneme ilişkin Meclis konuşmalarının analizinde, 1980'lerden sonra milletvekillerinin kanun görüşmeleri sırasında söz alarak düşüncelerini sıkça dile getirdiği görülmüştür. Özetle, bazı kesimler lehine büyük ayrıcalıklar tanındığı, küçüğün ezilerek büyüğü güçlendirme ve sermayenin belli ellerde birikmesi amacına yönelik bir politika olduğu, iktidarın (ANAP) kimden yana olduğunun çok açık bir göstergesi olduğu belirtilmiştir. İfadelerden ve o dönemin ekonomi politikalarından anlaşılacağı üzere, af kanunu sermayenin yanında yer alan bir tablo çizmiş, işçi ve memur kesime ilişkin düzenlemelerden uzak durmuştur. Bu da "hür teşebbüs" ve "orta direk" kavramları çıkaran hükümetin etrafında yer alan sermaye gruplarının gelişmesine yol açmıştır.

1980'li yıllarda gelirin tüm unsurlarını kapsayan vergi aflarının yanı sıra belediyelere ve kamuya yararlı derneklere yönelik 2 adet af yasasının da onaylandığı görülmektedir. Konuyla ilgili yapılan meclis görüşmeleri tutanaklarında herhangi bir sözlü ifadeye rastlanılmamıştır. 1990'lı yıllar; emeğin değerinin silindiği ve ANAP popülizminin sağ eksenli iş kesimlerine yakınlığının yarattığı ortamdan bir kısım uzaklaşarak sol eksenli parti yönetimine geçildiği yıllardır (Boratav, 2019a, s. 182, 195). Bu dönemde de izlenen neo-liberal politikalar ile servet dağılımını eşitlemeye yönelik adımlar atılmıştır. İlgili dönemde koalisyon hükümetinin oluşu, koalisyonların bölüşüm ilişkilerinde sıkça görülen popülizme teslimiyet hareketleri Türkiye'de yer alan sermaye grupları için risk yaratması göz önüne alındığında, sermayeyi elinde bulunduran kesim lehine çıkarılan ve özellikle çiftçilikle uğraşan kesime daha az yer verildiğinin ifadesi sermayenin koalisyon iktidarını etkilediği sonucunu çıkarmaktadır. 1997 ve 2001 yılında çıkarın Tahsilat Genel Tebliği Gelirler Genel Müdürlüğü (Gelir İdaresi Başkanlığı) tarafından yayımlanması nedeniyle Meclis onayına sunulmamıştır.

2000'lere gelindiği dönemde yine koalisyonla yönetilen Türkiye, AKP öncesi son büyük vergi affını çıkarmıştır (1998). 2000'li yıllara gelirken sadece sanayi kesimi-hükümet ilişkileri değil aynı zamanda ekonominin geri kalanında katma değer yaratan kesimlerle de görüşülerek politika üretildiği vurgusu yapılmıştır. Bu ifadeden yola çıkılarak, 2000'li yıllara kadar iktidar partisinin toplumun diğer kesimleri ile iletişimde bulunmadan kanunlaştırma çalışmalarında bulunduğu, 2000'li yıllarda atılan adımlar ile kanun metni hazırlanırken kamuoyunun nabzını yoklayarak rasyonalist davranmaya başladığı gözlemlenebilir (Tablo 4).

Piyasa mantığı döneminde vergi aflarına dair tutanaklarda yer alan ifadelerin kodlanarak kategorilere ayrılması sonucunda, ilgili dönemde devlet ve halk arasında gerginliğin yumuşatılması amacıyla güdülen daha ılımlı neo-liberal politikaların etkisi gözlemlenmiştir. Dolayısıyla ortaya çıkan kategoriler neo-liberalizm, sosyal liberalizm, faydacı siyasal popülizm, olarak 3 kategoride sınıflandırılmıştır. Bunlardan en fazla ortaya çıkan neo-liberalizm, devletlerin sermaye kesiminin haklarını genişlettiği bir popülizm politikası olarak tanımlanmıştır. Sosyal liberalizm ise hükümetin kendi iradesi ile ülkenin refahına ilişkin politika gütmemesinin beklenmesi neticesinde büründüğü kimlik olarak; son olarak faydacı siyasal popülizm ise, hükümetin çoğunluğun desteğini almak amacıyla halka yönelik söylemleri olarak ifade edilmektedir.

Tablo 4

1980-2002 Döneminde Çıkan Af Kanunlarına İlişkin İfadeler

Popülizm Kategorisi	Vergi Affına İlişkin Kanunun Yılı	Meclis Tutanaklarında ve Gerekçelerinde Yer Alan İfadeler
-	1981, 1981 (Ek), 1982 (Ek)	Darbe sonrası çıkartılan af kanunu olması nedeniyle mükellef ile olan ilişkileri yumuşatma amacı ile, herhangi bir karşıt görüş olmaksızın kabul edilmiştir.
-	1983	Milli Güvenlik Konseyi döneminde çıkartılması nedeniyle Kanun görüşmeleri sırasında muhalefet veya karşıt görüş yer almamıştır.
Neo Liberalizm	1985	Adaletle uygun ifadeleri ile iktidar partisi tarafından savunulan Kanun, muhalefet tarafından dar ve sabit gelirli haric diğer kesim (sermaye) lehine ayrıcalık getirdiği şeklinde eleştirilmiştir.
Neo Liberalizm	1988	Muhalefet tarafından sermayenin korunduğu ifadesi ile eleştirilen Kanun, iktidar partisi tarafından KOBİ'lerin korunduğu sözleri ile savunulmuştur.
Sosyal Liberalizm	1988, 1989 (Belediye ve Kamuya Yararlı Dernekler)	Belediyeler ile ilgili tasarı görüşmelerinde herhangi bir söz alınmamış, Kamuya Yararlı Dernekler ile ilgili olarak da sosyal yönü ağır basan kuruluşlar olması nedeniyle bu kuruluşların vergi borçlarının faaliyetlerinde aksamalara yol açtığı belirtilerek neden af getirildiğine sosyal devlet açısından yaklaşılarak anlatılmaya çalışılmıştır.
Faydacı Siyasal Popülizm	1990	“Mükellefler tarafından tam olarak anlaşılamaması ve intibak edilememesi sebepleriyle asıl addolunan bu borçlar kanun kapsamına dâhil edilerek mükelleflerin bu borçları için de kanundan yararlandırılması imkânı getirilmiştir” şeklinde gerekçesinde belirtilen af kanununa ilişkin muhalefet veya iktidar kanadından sözlü herhangi bir eleştiri veya açıklama gelmemiştir.
Neo Liberalizm	1992	Muhalefetin yüksek gelir gruplarının düşünülerek çıkarıldığı, küçük çiftçinin görmezden gelindiği şeklinde eleştirdiği af kanunu; iktidar tarafından orta ve dar gelir grubunda yer alan tüm mükelleflerin ekonomik sorunlarına çözüm getirildiği şeklinde savunulmuştur.
-	1997, 2001	Tebliğ olması nedeniyle Mecliste herhangi bir sözlü veya yazılı görüşme yapılmamıştır.
Neo Liberalizm	1998	Muhalefetin söz konusu af kanununun sadece büyük sermayeyi koruduğu sözlerine karşı iktidar tüm kesimlerden gelen temsilciler ile görüşülmesi sayesinde Kanunun toplumdaki tüm mükellef gruplarını kapsadığını belirtmiştir.
-	2002	Emlak Vergisine dair tek maddelik af olması nedeniyle Mecliste ilgili madde hakkında herhangi bir sözlü savunma veya eleştiri yapılmamıştır.

Kaynak: TBMM Meclis Tutanaklarından derlenerek hazırlanmıştır.

Mükellef odaklı piyasa mantığı döneminde af kanunlarının kapsadığı vergi türlerine göre popülizm

Piyasa mantığının süregeldiği 2002 yılından sonraki dönem, bu çalışmada mükellef odaklı piyasa mantığı olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde görüşülen af kanunları muhalefet tarafından derinlemesine irdelenmiş, tasarıda yer alan hemen her kanun maddesine alternatif kanun metinleri sunulmuş ve meclis çoğunluğunu elinde bulunduran iktidar partisi tarafından gelen madde teklifleri reddedilmiştir. Uzun konuşmalara sahne olan af kanunlarının Mecliste yapılan görüşmeler sonucunda tutanaklardan tespit edilen muhalefetin ve iktidarın söylemleri Tablo 5’te özetlenmiştir.

İlgili dönemde vergi aflarına dair tutanaklarda yer alan ifadelerin kodlanarak kategorilere ayrılması sonucunda, ortaya çıkan kategoriler ağırlıklı olarak milli irade popülizmi etrafında şekillenmiştir. Milli irade popülizmi, farklı toplumsal kesimlerin kutuplaştırılmadan katılımı olarak kodlandığı bir yaklaşım olmuştur. Her kesimin katılımının temsili demokrasi kavramının altında yer aldığı göz önüne alındığında vergi afları açısından da toplumu oluşturan tüm ekonomik birimlerin fayda ve çıkarları gözetilmesi nedeniyle ilgili dönem mantığı mükellef odaklı yaklaşım olarak adlandırılmıştır.

Tablo 5

2002-2023 Döneminde Çıkan Af Kanunlarına İlişkin İktidar ve Muhalefet Söylemleri

Popülizm Kategorisi	Vergi Affına İlişkin Kanunun Yılı	Meclis Tutanaklarında ve Gerekçelerinde Yer Alan İfadeler	
		Muhalefet	İktidar
Milli irade popülizmi	2003	“Kanundan büyüklerin yararlanacağı”	“Amacın, devlet ile iş dünyasının, kamu idaresi ile vatandaşın barıştırılması olduğu, esnafın yaralarını sarma amacıyla bulunduğu”
Milli irade popülizmi	2008	“Kanun tasarısının komisyonlarda STK’ları dinleyerek oluşturulması gerekliliği, ancak STK’larla görüşme yapılmadığı, amacın yandaşlara yönelik olduğu”	“bütün sektörleriyle iş hayatının ve kamuoyunun ciddi bir beklentisi olduğu”
Milli irade popülizmi	2011	“Kanunun esnaf ve çiftçi borçlarını kapsamadığı, aksine büyük sermaye gruplarının , patronların her istediğini harfiyen yerine getirdiği”	“Sadece vergi ve sigorta borçları, primleri, vergi taksitlendirmesi yapılmadığı, aynı zamanda çiftçi ve esnafı da kapsadığı , iş camiasından ciddi anlamda herhangi bir tepki gelmediği”
Neo Liberal popülizm	2013	“ Sermayeye büyük imtiyaz tanındığı”	“Varlık barışı düzenlemesinin asıl maksadının vergi toplanması değil, yurt dışında bulunan varlıkların milli ekonomiye kazandırılması olup kara paranın aklanması anlamına gelmediği”

Kaynak: TBMM Meclis Tutanaklarından derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 5

2002-2023 Döneminde Çıkan Af Kanunlarına İlişkin İktidar ve Muhalefet Söylemleri (Devamı)

Popülizm Kategorisi	Vergi Affına İlişkin Kanunun Yılı	Meclis Tutanaklarında ve Gerekçelerinde Yer Alan İfadeler	
		Muhalefet	İktidar
Milli irade popülizmi	2014 (Soma maden faciası sonrası)	“Tasarıda yer altı iş kolunda çalışan insanların can güvenliğini teminat altına alabilecek bir tek düzenleme olmadığı”	“Tasarıda pek çok kurumla ilgili olarak, vatandaşların beklentisine yönelik olduğu, Soma’da hayatını kaybeden bütün madencilerin SGK’ya olan her türlü borçlarının silindiği, esnaf-sanatkâr-sanayiciyi bekleyen vergi ve SGK borçlarına ilişkin bir yapılandırma imkânı tanındığı, köylüler ile çiftçilerin sulama birliklerine olan borçlarının da Kanuna dâhil edildiği”
Milli irade popülizmi	2016	“ Büyük sermaye sahiplerinin yanında durulduğu, çiftçinin şikâyetçi olduğu”	“Esnaf ve sanatkâr, iş adamlarının çeşitli nedenlerle vergi, SGK primleri, belediyelere olan borçları başta olmak üzere birçok konuda geniş bir kitleye ciddi bir rahatlama sağlayacağı, çiftçiler ve orman işçileri için de bir çalışma yapıldığı”
Milli irade popülizmi	2017	“af paketlerinin yoksul halkı değil, sermaye sahiplerini ilgilendirdiği, faydalanan ya da ihya edilenlerin üst sermaye grupları olduğu”	“tüm düzenlemelerin zaman içerisinde ortaya çıkan ihtiyaçlardan kaynaklanan düzenlemeler olup hepsinin vatandaşın lehine olan düzenlemeler olduğu”
Milli irade popülizmi	2018	“KOBİ’lerin zor durumda olduğu, onlara yardımcı olmak gerektiği ancak aksine büyük sermayeye kaynak aktarımı yapıldığı”	“Bağ-Kur primleri ile ilgili önemli düzenlemelerin olduğu, Hazineye ait taşınmazları kullanan çiftçilerin müracaatları hâlinde on yıllık doğrudan kiralama imkânı getirildiği, süre bitiminde isterlerse buraları satın alabileceği”
Milli irade popülizmi	2020	“En zengin yüzde 1 için servet affı olduğu; küçük KOBİ’lerin desteklenmesi gerekliliği”	“Yapılacak vergi affı ve matrah artırımlarının ülkemizdeki işletmelerin sigortası olacağı”
Milli irade popülizmi	2021	“af paketinin kooperatiflerin borçlarını silmek, güvencesizlere, işsizlere, ev kadınlarına, yoksullara doğrudan destekler yapılması gerekirken tekrar zenginler daha da zenginleşsin diye bu kanun tekliflerinin geldiği; yapılandırmada yine köylü ve çiftçiye yer verilmediği”	“Meslek kuruluşlarıyla ilgili hususların tamamen kendilerinin talepleriyle olduğu, herhangi bir dayatma yapılmadığı, STK’ların müracaatları neticesinde tasarının birlikte ele alındığı ”

Kaynak: TBMM Meclis Tutanaklarından derlenerek hazırlanmıştır.

2002'den sonra getirilen af kanunları içerikleri piyasayı memnun edecek biçimde geniş kapsamlı olmuş; gelir, kurumlar, katma değer, 6183, vergi usul, damga, harç, belediye ve il özel idareleri, sigorta primleri gibi devletin vergi gelirleri içerisinde en büyük paya sahip olan vergi türleri ve bu vergi türlerine ilişkin vergi asıllarının bağlı olduğu cezaları kapsayacak biçiminde çıkartılmışlardır. Piyasa mantığı çerçevesinde sürdürülen ekonomik ilişkiler her defasında muhalefet tarafından belirli bir kesimin, özellikle sermaye kesiminde “yandaş” olarak adlandırılan kesimin lehine yürütüldüğü ve bu dönemde çıkarılan 11 adet vergi affının genel olarak yine aynı topluluk için çıkartıldığı belirtilse de kanunların metni incelendiğinde az önce belirtildiği gibi geniş kapsamlı olduğu ve çoğu alanda faaliyet gösteren mükellef gruplarını kapsadığı görülmektedir.

Özellikle 1998 yılından itibaren büyük sermaye gruplarının dilinde olan temel bölüşüm ilişkilerinin siyasetten arındırılıp piyasaya devredilmesi fikrini destekler biçimde piyasayı canlandırmaya yönelik önlemler alınmıştır. 2016'dan itibaren yaşanan darbe girişimi, Covid-19 salgını gibi iç ve dış olayların etkilerinin bir nebze olsun silinmesi için de af kanunlarının çıkarıldığı görülmektedir (2016 yılında kanunlaşan 6736 Sayılı Kanun ile 2017 yılında kanunlaşan 7143 sayılı Kanun darbe girişiminin ekonomiye olumsuz etkileri silme amacı ile; 2020 yılında kanunlaşan 7256 sayılı Kanun Covid-19 salgınında zor duruma düşen piyasayı canlandırmak için çıkarılmıştır).

Sonuç

Friedland ve Alford (1991) tarafından tanımlaması yapılan bürokratik devlet mantığında meşruiyetin kaynağı demokratik katılım, yetkinin kaynağı partiler arası bürokratik üstünlük ve kimliğin kaynağı sosyal ve ekonomik sınıflar olarak ifade edilmektedir. Ancak her ne kadar meşrulaştırılmış bir kavram olsa bile bürokratik devlet mantığı, kendisini destekleyen uygulamaların ve kimliklerin değişkenliği nedeniyle değişebilir ve söz konusu mantıklar değiştikçe, devletin de dâhil olduğu örgütler meşruiyetlerinin devamı için bu değişikliklere cevap vermelidir (Gawer ve Phillips, 2013; Greenwood, Díaz, Li ve Lorente, 2010). Bu savı doğrular bir biçimde Türkiye Cumhuriyeti'nin 100 yıllık tarihinde mantığının devletçi mantıktan liberal mantığa, oradan da piyasa mantığına doğru değişimi Türkiye'de kurumsal mantık değişimi çalışmalarında tespit edilmiştir (Buğra, 1994).

1923-1950, 1950-1980, 1980 ve günümüz olarak 3 bölüme ayrılan devletin sahip olduğu mantık değişimlerinin, ilgili dönemlerde iktidarda olan hükümetlerin parlamentoya getirdikleri af kanunlarının içeriğinin değişiminde de ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. 1923-1950 yılları arasında devletin sahip olduğu “devletçilik” mantığı, Cumhuriyetin ilk yıllarında “halkçılık” olarak nitelendirilen popülizm politikaları ile birleştiğinde sanayi, ticari ve zirai alanların hepsinde kendisini göstermiş, sanayi alanında af kanunu çıkarılmasa bile devlet tarafından desteklenen sektör haline gelmiştir. Ticari ve zirai alanlar ise o dönemde çıkarılan af kanunları ile desteklenmiş, özellikle çiftçinin zor durumu göz ardı edilmeyerek her ne kadar sanayi alanında hamle yapılsa da hâlâ bir tarım toplumu olan ülkenin çiftçisinin vergiler karşısında zorda kalma haline karşı rahatlatıcı adımlar atılmıştır (Candan, 2011, s. 9).

1950-1980 yılları Türk siyasi tarihinin en dalgalı ve anlayış açısından en çok çeşitlilik gösteren dönemi olmuştur. Darbe, sağ popülizm ve sol popülizm yelpazesinde ilerleyen dönem (Boratav, 1983, s. 10-11) elde edilen tüm gelir unsurlarını kapsayan aflardan spor kulüplerinin affına, oradan KİT ve belediyelerin borçlarının uzun dönemli borçlara çevrilmesine kadar çeşitlilik içermektedir. Devlet, özel sektörün vergi aslına bağlı cezalarının büyük kısmını affederken, kendisine bağlı olan kuruluşlardan olan ve politikalarının yine hükümet tarafından belirlendiği KİT'lerin ve halka yerel hizmetleri sunan belediye ve belediyelere bağlı kuruluşların vergi borçlarını ise affetmeden ödeme sürelerini uzatma yoluna gitmiştir. Özel sektörü kapsayan aflarda ise kamu vicdanını rencide eden kaçakçılık suçlarının affedilmesi, afların kanunlaşması süresince meclis tutanaklarında üretici herhangi bir kesim ile görüşüldüğüne ilişkin ifadelerin yer almaması, servet üzerinden alınan vergi türlerinden biri olan emlak vergisinin affa dâhil edilmesi tamamen güdülen sağ eksenli popülist politikalar nedeniyle olduğu düşünülmektedir.

1980-2002 dönemleri devlette piyasa mantığının yavaş yavaş hâkimiyetinin gözlemlendiği bir dönem olmuştur. Söz konusu dönemde çıkarılan aflar ağırlıklı olarak özel sektöre yöneliktir ve diğer dönemlere kıyasla en fazla af bu dönemde çıkarılmıştır. Her ne kadar izlenen neo-liberal ekonomi politikalarına uygun davranıldığı gibi bir izlenim yaratsa da bu dönem hükümetin kendine yakın iş adamlarını kolladığı, özellikle sabit gelirli üzerinde yükün daha çok hissedildiği dolaylı vergilerin de getirilmesi ile yükselmesi muhtemel tepkileri Türk-Müslüman iş adamları kavramı ile yumuşatmaya çalışan bir yönetim anlayışının hâkim olduğu dönemdir (Özdemir, 2006, s. 163). Meclis tutanakları incelendiğinde muhalefet tarafından, özellikle kendi gruplarında olan holdinglerin daha çok kayırıldığı ancak çiftçilerin borçları söz konusu olduğunda aynı cömert davranışın sergilenmediği ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu dönemde de meclis tutanaklarının incelenmesi neticesinde sivil toplum kuruluşları gibi halkı temsil eden herhangi bir kurum veya kuruluş ile karşılıklı iletişime geçildiğine dair ibarenin yer almaması, çıkarılan afların yine sağ eksenli popülist politikalar nedeniyle olduğu düşünülmektedir.

2002-2023 yılları da yine piyasa mantığının hâkim olduğu bir dönemdir. Kendinden önceki dönemler kadar sık vergi affının çıktığı bu dönemin özelliği beyana dayalı tüm gelir unsurlarının yanı sıra sigorta primlerini de kapsamasıdır. Böylelikle hem esnafın hem de üretim ve hizmet sektöründe çalışan kesimin borçları yapılandırılma yoluna gidilmiştir. Hem vergi aslına bağlı cezaların indiriminin yanı sıra mükellef tarafından istenildiği takdirde peşin ödenmesi veya taksitle bağlanması seçenekleri, uyuşmazlık sürecinde olan davaların sona erdirilmesi, hem de iktidar partisinin meclis görüşmelerinde tutanaklara geçen “vatandaşın ihtiyacı neyi gerektiriyorsa ona yönelik kapsamın hazırlandığı; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu, Türkiye Barolar Birliği gibi kurum ve kuruluşlarının müracaatları neticesinde tasarının birlikte ele alındığı” ifadeleri, ilgili dönemde çıkarılan af kanunlarının popülist politikalarla ziyade “paydaşların dinlenmesi” olarak adlandırılan halkın ve mükelleflerin dinlenmesi neticesinde oluşan kamusal vicdan ve rasyonel hareketler çerçevesinde oluşturulan “mükellef odaklı piyasa mantığına” işarettir. Böylelikle ekonomik kırılganlıkların yarattığı mükelleflerin varlıklarında meydana gelen azalışlar, vergi kanunları kapsamında düzeltilmeye çalışılmıştır.

Kamu alanında kurumsal mantıkların incelendiği bazı geçmiş çalışmalarda da, bu çalışmanın bulgularına benzer sonuçlar elde edilmiştir. Türk sosyal güvenlik alanında hayata geçirilen uygulamaların değişiminin incelendiği çalışmalarda (Gökoğlu, 2012, Özseven, 2017); ilk zamanlarda devletçi mantık anlayışının daha baskın olduğu Türk sosyal güvenlik alanının oluştuğu belirlenmiştir. Ancak ilerleyen dönemlerinde devletin karşılaşması muhtemel finansal risklerin hesaplanması ile ortaya çıkan aktüeryal kaygılar nedeniyle uygulamalarda değişimler yaşanmaya başlanmıştır (Özseven, 2017). Bir diğer kamusal alan olan sağlık sektöründe yapılan çalışmada da (Gürses, 2017), ilk olarak örgütsel alanda devletçi mantığın bariz olarak etkin olduğu belirlenmiştir. Ancak zaman içerisinde alan seviyesinde bu mantığın etkisini nispeten kaybettiği ve alanda piyasa mantığının ya da onun bir türevi olan işletme-benzeri mantığın etkisinin daha fazla hissedilmeye başlandığı tespit edilmiştir (Gürses, 2017). Sağlık alanında yapılan bir diğer çalışmada Türkiye’de kamu hastanelerinin yönetimini şekillendiren ve geleneksel olarak varlığını sürdüren kamu hizmeti mantığının 2003 sonrası yapılan düzenleme ve uygulamalarla yeni bir kurumsal mantığa dönüştüğü ileri sürülmüştür (Özseven, Danışman ve Bingöl, 2014). Araştırma bulguları, bu dönüşümün, hem geleneksel olarak alanda hakim kamu hizmeti mantığından hem de 2003 sonrası güçlenen piyasa mantığından unsurlar taşınarak gerçekleştiğini, bu şekilde Thornton vd. (2012)’nin tanımlamasıyla karışım şeklinde kurumsal mantık oluşumuna uygun nitelik taşıdığını göstermektedir.

Bu çalışmaların yanı sıra, Türkiye’nin idari yapısında ve kamu yönetiminin işlevlerinde köklü değişikliklere yol açan bir dönüşüm ile bağdaştıran diğer bir çalışmada, ülkemizde yaşanan “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” dönüşümünü belli bir kurumsal mantık ekseninde yapılandırılmış ve bu mantık sisteminin kurumlarına da yansıtıldığını Devlet Personel Başkanlığı örneği ile irdelenmiştir (Saylam ve Arslan, 2019).

Çalışmada 2000 yılından sonraki dönem, doğrudan vatandaşa hitap eden ve icracı bir kamu hizmeti kurumuna doğru ilerleyen bir dönüşüm (piyasa benzeri, katılımcı bir kurumsal mantık) ile nitelendirilmiştir. Bu sonuç, bu çalışmada belirlenen mükellef-odaklı piyasa mantığına benzer bir mantığı tanımlamaktadır.

Bu çalışma ile Cumhuriyet tarihimizin mali politikalarının gelişim sürecinde önemli bir yeri olan vergi afları ile ilgili değerlendirmeler kurumsal mantık ve popülizm kavramları kapsamında ele alınmış 1923-1950 yıllarını kapsayan ve devletçi mantık olarak tanımlanan dönemde 3 kategori tespit edilmiş olup vergi aflarının kanunlaştırılması sırasında en çok yinelenen popülizm türü “halkçılık” olarak belirlenmiştir. 1950-1980 yıllarını kapsayan ve liberal mantık olarak tanımlanan dönemde de yine 3 kategori ortaya çıkmıştır. Söz konusu döneme dair vergi afları çıkartılırken dayanan popülizm türü en fazla “mali muhafazakârlık” popülizmi olmuştur. 1980-2002 yıllarını tanımlarken kullanılan serbest piyasa mantığı döneminde ise yine benzer şekilde 3 kategori bulunmakta ve ağırlıklı olarak neo-liberal popülizm etrafında vergi aflarının kanunlaştırıldığı tespit edilmiştir. Son dönem olan ve 2002-2023 yıllarını kapsayan dönemde kanunlaştırılan vergi afları ise 2 kategoriye ayrılmış ve ağırlıklı olarak milli irade popülizmini yansıtan ifadeler ile yürürlüğe girmiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca Meclis tutanaklarında yer alan vergi aflarına ilişkin sözlü ifadelerin 4 ayrı döneme ayrılarak içerik analizine tabi tutulması sonucunda vergi aflarının ait olduğu dönemin mantığını taşıyan popülist politikalar doğrultusunda çıkarıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde kurumsal mantıklar çerçevesinde popülizmin değerlendirildiği benzer çalışmaların olmaması çalışmanın özgün yönünü oluşturmaktadır. Diğer taraftan, yapılan değerlendirmelerin sadece Meclis tutanaklarına dayandırılması, gazete haberlerinin dâhil edilmemesi ise çalışmanın sınırlılığdır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda, siyasi partilerin ve af kapsamında yer alan kesimlerin temsilcilerinin söylemlerinin dâhil edilmesinin, bu sınırlılığının aşılmasında önemli olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Alford, R. R. ve Friedland, R. (1985). *Powers of theory: capitalism, the state, and democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Altundağ, Ş. (1947). Osmanlı İmparatorluğu’nun vergi sistemi hakkında kısa bir araştırma. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 5(2). doi:10.1501/Dtcfder_0000000329
- Arslan, M. (2002). *Vergi Hukuku*, Ankara: Alfa Yayınevi.
- Aslandaş, A. S. ve Bıçakçı, B. (2006). *Popüler siyasi deyimler sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Barley, R. B. ve Tolbert, B. S. (1997). Institutionalization and structuration: studying the links between action and institution. *Organization Studies*, 18(1), 93- 117. doi: 10.1177/017084069701800106
- Başar, A. H. (1981). *Atatürk’le üç ay ve 1930’dan sonra Türkiye*, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Battilana, J., De Constance, B., Greenwood, R., Ibarra, H., Leca, B., Simon, A. ve Thoenig, J.-C. (2006). Agency and institutions: the enabling role of individual’s social position. *Organization*, 13(5), 653-676. doi:10.1177/1350508406067008
- Baum, J. A. C. ve Oliver, C. (1992). Institutional embeddedness and the dynamics of organizational populations. *American Sociological Review*, 57, 540-559. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/pdf/2096100.pdf>

- Baum, J. A. C. ve Oliver, C. (1996). Toward an institutional ecology of organizational founding. *The Academy of Management Journal*, 39(5), 1378-1427. doi: 10.2307/257003
- Berman, E. P. (2012). Explaining the move toward the market in us academic science: how institutional logics can change without institutional entrepreneurs. *Theory and Society*, 41(3), 261-299. doi:10.1007/s11186-012-9167-7
- Besharov, M. L. ve Smith, W. K. (2014). Multiple institutional logics in organizations: explaining their varied nature and implications. *Academy of Management Review*, 39(3), 364-381. doi: /10.5465/amr.2011.0431
- Birtek, F. ve Keyder, Ç. (1976). Türkiye’de devlet-tarım ilişkileri, *Birikim Dergisi*, 22, 31-40. Erişim adresi: https://birikimdergisi.com/Images/UserFiles/Images/Spot/70/22/turkiye039de_devlet_tarim_iliskileri_1923-1950_caglar_keyder.pdf
- Bora, T. ve Erdoğan, N. (2003). Biz Anadolu’nun bağı yanık çocukları..., muhafazakar popülizm. T. Bora (Ed.) ve M. Gültekin (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* içinde (s.632-644). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boratav, K. (1983). Türkiye’de popülizm: 1962-1976 dönemi üzerine bazı notlar. *Yapıt*, 1, 7-18. Erişim adresi: <https://filedn.eu/lpwTKmJuSKCLNjzDCWvh2dm/yapit/yapit-01.pdf>
- Boratav, K. (1998). 2000’e doğru Türkiye’de popülizm. *Mürekkap*, 10-11.
- Boratav, K. (2015). AKP ekonomisi ve öncesi. *Toplum ve Hekim*, 30(2), 86-95.
- Boratav, K. (2018, 2 Şubat). Servet mülkiyetinde 'gayri millilik' artıyor. Erişim adresi: <https://haber.sol.org.tr/>
- Boratav, K. (2019 a). *Türkiye iktisat tarihi 1908-2015*, Ankara: İmge Yayınevi.
- Boratav, K. (2019 b, 24 Mayıs). *Ekonomik panorama*. Erişim adresi: <https://haber.sol.org.tr/>
- Boratav, K. (2022, 4 Mart). 2016-2021’in bölüşüm göstergeleri. Erişim adresi: <https://haber.sol.org.tr/>
- Brookes, M., Brewster, C. ve Wood, G. (2005). Social relations, firms and societies: a study of Institutional embeddedness. *International Sociology*, 20(4), 403-426. doi: 10.1177/0268580905058322
- Brown, T.J., ve Dacin, P.A. (1997). The company and the product: corporate associations and consumer product responses. *Journal of Marketing*, 61, 68-84. doi: 10.2307/1252190
- Buell, R. L. (1923). Review of the western question in Greece and Turkey: a study in the contact of civilisations; wise men from the east and from the west; western races and the world, by A. J. Toynbee, A. M. Rihbany ve F. S. Marvin. *The american political science review*, 17(3), 496-498. doi: 10.2307/1944073
- Bulutay, T., Tezel, Y. S. ve Yıldırım, N. (1974). *Türkiye milli geliri (1923-1948)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Buğra, A. (1994). *State and business in Turkey*. Albany: State University of New York Press (Çeviri: Devlet ve İşadamları. İstanbul: İletişim Yayınları).
- Buyrukoğlu, S. ve Bozdoğan, D. (2015). Danıştay içtihatlarında vergilendirmede kanunilik. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 263-282. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/803036>

- Bülbül, D. ve Karadeniz, H. (2004, Mayıs). *Vergi ve sigorta prim aflarının kayıt dışı ekonomi üzerine etkisi*, 19. Türkiye Maliye Sempozyumunda sunulan bildiri, Antalya, Türkiye, Mayıs. Erişim adresi: https://ipfctr.org/yenisite/wp-content/uploads/2023/02/Maliye-Sempozyumu_19.pdf
- Candan, H. (2011). *Türkiye’de iş dünyası ve bürokrasi: girişimcilerin kamu bürokrasis* Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Karaman.
- Cloutier, C ve Langley A. (2013). The logic of institutional logics: insights from French pragmatist sociology. *Journal of Management Inquiry*, 22(4), 360-380. doi:10.1177/1056492612469057
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Çakar, M. ve Danışman, A. (2012). Kurumsal kuram. A. C. Sözen (Ed.) ve H. N. Basım. (Ed.). *Örgüt Kuramları* içinde (s. 241- 271). Ankara: Beta Yayınları.
- Çınar, M. (2011). Turkey’s present ancien régime and the Justice and Development Party. Casier, M. vd. (Ed.), *Nationalisms and Politics in Turkey* içinde (s.13-28).UK: Routledge.
- Çınar, M. ve Duran, B. (2008). The specific evolution of contemporary political Islam in Turkey and its difference. Cizre, Ü. (Ed.). *Secular and Islamic Politics in Turkey. The making of the Justice and Development Party* içinde (s.17-41). UK: Routledge.
- Dacin, T. N., Goodstein J. ve Scott, W. R. (2002). Institutional theory and institutional change. *The Academy of Management Journal*, 45(1), 43- 56. doi:10.2307/3069284
- Dağı, I. D. (2006). The justice and development party. identity, politics, and human rights discourse in the search for security and legitimacy. M. H. Yavuz (Ed.). *The Emergence Of A New Turkey. Democracy and the AK Parti* içinde (s.88-106). Utah: University of Utah Press.
- Davis, G. F., McAdam, D., Richard, W., Scott, M. ve Zald, N. (2005). *Social movements and organizational theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Deephhouse, D. L. (1996). Does isomorphism legitimate?. *The Academy of Management Journal*, 39(4), 1024-1039. doi:10.2307/256722
- Demir, A. (2012). *Günümüze mesajlarıyla Osmanlı adaleti karınca hakkını arayınca*, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- DiMaggio, P. J. ve Powell, W.W. (1983). The iron cage revisited: institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review*, 48, 147-160. doi:10.2307/2095101
- Dönmez, R. (1992). *Teoride ve uygulamada vergi afları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Dunn, M. R. ve Jones, C. (2010). Institutional logics and institutional pluralism: the contestation of care and science logics in medical education, 1967—2005. *Administrative Science Quarterly*, 55(1), 114–149. doi:10.2189/asqu.2010.55.1.114.
- Ertan, M. (2018). Toprak mahsulleri vergisinin esasları ve sonuçları: toprak mahsulleri vergisi II. aşar mıydı?. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(2), 239-256. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esad/issue/41569/538632>

- Esmer, G.T. (2008). Propaganda, söylem ve sloganlarla ortanın solu, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(3), 69-85. Erişim adresi: <http://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423876255.pdf>
- Fiske, J. (1996). *İletişim çalışmalarına giriş*. (S. İrvan, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Forbes, R. ve Fincham, T. (2015). Three's a crowd: the role of inter-logic relationships in highly complex institutional fields. *British Journal of Management*, 26(4), 657-670. doi: 10.1111/1467-8551.12102
- Friedland, R. ve R. R. Alford. (1991). Bringing society back in: symbols, practices, and institutional contradictions, Powell W. W. (Ed.) ve P.J. DiMaggio (Ed.). *The New Institutionalism in Organizational Analysis* içinde (s. 232-263). Chicago: The University of Chicago Press.
- Gawer, A. ve Phillips, N. (2013). Institutional work as logics shift: the case of intel's transformation to platform leader. *Organization Studies*, 34(8), 1035-1071. doi:10.1177/0170840613492071
- Gelir İdaresi Başkanlığı. Erişim adresi: www.gib.gov.tr
- Gökoğlu, M. M. (2012). *Çalışanların gelecek güvencesi: Türkiye'de sosyal sigorta mantığının oluşumu, 1921-1950'ler* Enstitüsü, Ankara.
- Gökşen, N. S. ve Üsdiken, B. (2001). Uniformity and diversity in Turkish business groups: effects of scale and time of founding. *British Journal of Management*, 12(4), 325-340. doi:10.1111/1467-8551.00213
- Greenwood, R., Díaz, A. M., Li, S. X. ve Lorente, J. C. (2010). The multiplicity of institutional logics and the heterogeneity of organizational responses. *Organization Science*, 21(2), 521-539. doi:10.1287/orsc.1090.0453
- Greenwood, R., Raynard, M., Kodeih, F., Micelotta, E. R. ve Lounsbury, M. (2011). Institutional complexity and organizational responses. *Annals*, 5, 317-371. doi:10.5465/19416520.2011.590299
- Güneş, G. (1998). *Verginin yasallığı ilkesi*, İstanbul: Alfa yayınları.
- Gürses, S. (2017). Micro-level interactions of institutional logics: a research study in the Turkish healthcare field. (Doktora Tezi). Çukurova University, Institute of Social Sciences Department of Business Administration, Adana.
- Hadiz, V. R. (2014). A new Islamic populism and the contradictions of development. *Journal of Contemporary Asia*, 44(1), 125-143. doi:10.1080/00472336.2013.832790
- Haspolat, E. (2011). Meşruiyetin üç halkçılığı ve Kemalist halkçılığa etkileri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 47, 557-584. doi:10.1501/Tite_0000000336
- Haveman, H. A. (1993). Follow the leader: mimetic isomorphism and entry into new markets. *Administrative Science Quarterly*, 38(4), 593-627. doi:10.2307/2393338
- Hoffman, A. J. (1999). Institutional evolution and change: environmentalism and the U.S. chemical industry. *Academy of Management Journal*, 42(4), 351-371. doi:10.5465/257008
- Houwen, T. (2011). The Non-European roots of the concept of populism, Working Paper No:120, Sussex: Sussex European Institute, University of Sussex and Radboud Universiteit Nijmegen
- Howard-Grenville, J., Buckle, S. J., Hoskins, B. J. ve George, G. (2014). Climate change and management: from the editors. *Academy of Management Journal*, 57(3), 615-623. doi:10.5465/amj.2014.4003

- Kayan, A. (2000), Verginin tarihsel gelişimi ve sebep olduğu bazı önemli olaylar. *Maliye Dergisi*, 135, 80-87. Erişim adresi: <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/AhmetKAYAN.pdf>
- Kazıcı, Z. (2003), *Osmanlı'da vergi sistemi*. İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Kepenek Y. ve Yentürk, N. (2000). *Türkiye ekonomisi* (11. bs). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keyder, Ç. (2003). *Türkiye'de devlet ve sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kraatz, M. ve Block, E. (2008). Organizational implications of institutional pluralism. R. Greenwood (Ed.), C. Oliver (Ed.), R. Suddaby (Ed.) ve K. Sahlin (Ed.), *The Sage handbook of organizational institutionalism* içinde (s.243-275). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Laclau, E. (2011). Popülizm: bir ad ne içerir?. (H.Özen, Çev.). *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 135-146. Erişim adresi: https://www.academia.edu/3036557/Pop%C3%BClizm_Bir_Ad_
- Liebowitz Lindberg, K. (2014). Performing multiple logics in practice. *Scandinavian Journal of Management*, 30 (4), 485-497. doi:10.1016/j.scaman.2013.12.007.
- Lipset, S. M., Trow, M.A. ve Coleman J.S. (1957). Union democracy: the internal politics of the international typographical union. (Glencoe, Ill.: The Free Press. Pp. xxviii, 455). *American Political Science Review*, 51(3), 854-854. doi:10.1017/S0003055400277010
- Lok, J. (2010). Institutional logics as identity projects. *Academy of Management Journal*. 53(6), 1305-1335. doi:10.5465/amj.2010.57317866
- Luitel, H. S. ve Sobel, R. S. (2007). The revenue impact of repeated tax amnesties. *Public Budgeting & Finance*, 27(3), 19-38. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/29780261>
- Marquis, C. ve Lounsbury, M. (2007). Vive la resistance: competing logics and the consolidation of US community banking. *Academy of Management Journal*, 50, 799-820. doi:10.5465/AMJ.2007.26279172.
- Merton, R. K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672-682. doi:10.2307/2084686
- Merton R. K. (1949). *Social theory and social structure*. New York: Free Press.
- Meyer, J. W. ve Rowan, B. (1977). Institutionalized organizations: formal structure as myth and ceremony. *American Journal Of Sociology*, 83: 340-363. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/2778293>
- Meyer, J. W. ve Scott, W. R. (1983). Centralization and the legitimacy problems of local government. J. W. Meyer (Ed.) and W. R. Scott (Ed.). *Organizational Environments: Ritual and Rationality* içinde (s.199-215). Beverly Hills, CA: Sage.
- Mizruchi, M. S. ve Fein, L. C. (1999). The social construction of organizational knowledge: a study of the uses of coercive, mimetic, and normative isomorphism. *Administrative Science Quarterly*, 44(4), 653-683. doi:10.2307/2667051
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541-563. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>
- Mudde, C. ve Rovira Kaltwasser, C. (2017). *Populism: a very short introduction*. Oxford: Oxford University Press. doi:10.1093/acrade/9780190234874.001.0001

- Mudde, C., ve Rovira Kaltwasser, C. (2018). Studying populism in comparative perspective: reflections on the contemporary and future research agenda. *Comparative Political Studies*, 51(13), 1667–1693. doi:10.1177/0010414018789490
- Müller, J.W. (2017). *Popülizm nedir?*. (O. Yıldız, Çev.), İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Oliver, C. (1993). Organizational boundaries: definitions, functions and properties. *Canadian Journal of Administrative Sciences / Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, 10(1), 1-17. doi:10.1111/j.1936-4490.1993.tb00010.x
- Oliver, C. (1997). The influence of institutional and task environment relationships on organizational performance: the Canadian construction industry. *Journal of Management Studies*, 34(1), 99-124. doi:10.1111/1467-6486.00044
- Ortaylı, İ. (2008). *Türkiye teşkilat ve idare tarihi*, Ankara: Cedit Neşriyat.
- Öncel, M., Kumrulu, A. ve Çağan, N.(2018). *Vergi hukuku* (27. bs). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Özbek, F. R. (2014). Vergi afları ve yansımaları, *Vergi Sorunları Dergisi*, 310, 99-108.
- Özen, Ş. (2007). Yeni kurumsal kuram: örgütleri çözümlemede yeni ufuklar yeni sorunlar. A. S. Sargut (Ed.) ve Ş. Özen (Ed.). *Örgüt Kuramları içinde* (s.237-330). Ankara: İmge Kitabevi.
- Özbudun, E. (2007). State and religion in Turkey. Peter, M. (Ed.) ve Helga, D. (Ed.). *Kulturen und Konflikte im Vergleich. Comparing Cultures and Conflicts içinde* (s. 339- 346). Baden- Baden: Nomos.
- Özdemir, Ş. (2006). *MÜSİAD: Anadolu sermayesinin dönüşümü ve Türk modernleşmesinin derinleşmesi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Özseven, M., Danışman, A. ve Bingöl, A. S. (2014). Dönüşüm mü, gelişim mi? kamu hastanelerinin yönetiminde yeni bir kurumsal mantığa doğru. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 41, 119-150. Erişim adresi: <https://open.metu.edu.tr/bitstream/handle/11511/58312/673-4054-1-PB.pdf>
- Özseven, M. (2017). Kurumsal mantıkların kafesi: Türk sosyal güvenlik alanı örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 18(2), 139-186 . doi: 10.24889/ife.328866
- Pache, A. C. ve Santos, F. (2010). When worlds collide: the internal dynamics of organizational responses. *Academy of Management Journal*, 35(3), 455–476. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/25682424>
- Pache, A. C. ve Santos, F. (2013). Inside the hybrid organization: selective coupling as a response to competing institutional logics. *Academy of Management Journal*, 56(4), 972–1001. doi:10.5465/amj.2011.0405
- Park, B. (2018). Populism and islamism in Turkey. *Turkish Studies*, 19(2), 169-175. doi:10.1080/14683849.2017.1407651
- Purdy, J. ve Gray, B. (2009). Conflicting logics, mechanisms of diffusion, and multilevel dynamics in emerging institutional fields. *Academy of Management Journal*, 52(2), 355–380. doi:10.5465/amj.2009.37308255.
- Rapley, T. (2007). *Doing conversation, discourse and document analysis*. London: Sage.
- Reay, T. ve Hinings, C. R. (2009). Managing the rivalry of competing institutional logics. *Organisation Studies*, 30(06), 629-652. doi:10.1177/0170840609104803

- Rourke, L., Anderson, T., Garrison, D. R. ve Archer, W. (2001). Assessing social presence in asynchronous, text-based computer conferencing. *Journal of Distance Education*, 14(3), 51-70. Erişim adresi: <https://core.ac.uk/download/pdf/58774853.pdf>
- Saylam, A. ve Arslan, Ü. (2019). *Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemindeki yapılanmanın kurumsal mantığının kurumlara etkisi: Devlet Personel Başkanlığı örneği*, 17. Kamu Yönetimi Forumunda sunulan bildiri, Karaman, Türkiye, Ekim. Erişim adresi: https://kayfor.kmu.edu.tr/userfiles/files/_Kayfor17%20Bildiri%20C3%96zetleri%20Kitab%C4%B1.pdf
- Schneiberg, M. ve Lounsbury, M. (2008). Social movements and institutional analysis. R. Greenwood (Ed.), C., Oliver (Ed.), R., Suddaby (Ed.) ve S., Sahlin (Ed.), *The Sage handbook of organizational institutionalism* içinde (s. 650–672). Thousand Oaks, CA: Sage. doi: 10.4135/9781849200387.n28
- Scott, W. R. ve Meyer, J.W. (1991). The organization of societal sectors: propositions and early evidence. W.W. Powell (Ed.) ve P.J. DiMaggio (Ed.). *The New Institutionalism in Organizational Analysis* içinde (s.108-140). Chicago: The University of Chicago Press.
- Scott, W. R. (1992). *Organizations rational natural and open systems*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Selznick, P. (1948). Foundations of the theory of organization. *American Sociological Review*, 13(1), 25–35. doi:10.2307/2086752
- Selznick, P. (1949). TVA and the grass roots; a study in the sociology of formal organization. *American Political Science Review*, 43(5), 1031-1033. doi:10.2307/1950244
- Selznick, P. (1957). *Leadership in administration*. New York: Row, Peterson.
- Shils, E. (1996). *The torment of secretary: the background and consequences of American security policies*. Chicago: Elephant Paperback.
- Slack, T. ve Hinings, B. (1994). Institutional pressures and isomorphic change: an empirical test. *Organization Studies*, 15(6), 803-827. doi:10.1177/017084069401500602
- Strauss, A. ve Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. London: Sage.
- Stinchcombe, A. L. (1965). On the virtues of the old institutionalism. *Annual Review of Sociology*, 23, 1. Erişim adresi: <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.soc.23.1.1>
- Suddaby, R. ve Greenwood, R. (2006). Rhetorical strategies of legitimacy. *Administrative Science Quarterly*, 50(1), 35-67. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/30037175>
- Tan, J. ve Wang, L. (2011). MNC strategic responses to ethical pressure: an institutional logic perspective. *Journal of Business Ethics*, 98(3), 373–390. doi:10.1007/s10551-010-0553-7
- Takım, A. ve Esen, Ş. (2011). *Türkiye’de siyasi parti programlarında ekonomik görüşler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. A. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon
- Tayşır, E. A. (2010). *Kritik karar alıcıların kurumsal baskıya ilişkin tehdit/fırsat algısının kurumsal baskıya verilen örgütsel yanıt üzerindeki etkisi* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Tekeli, İ. ve Şaylan, G. (1978). Türkiye’de halkçılık ideolojisinin evrimi. *Toplum ve Bilim*, 6-7, 44-110.
- Thornton, P. H. ve Ocasio, W. (1999). Institutional logics and the historical contingency of power in organizations: executive succession in the higher education publishing industry, 1958-1990. *American Journal of Sociology*, 105, 801-843. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/10.1086/210361>
- Thornton, P. H. (2004). *Markets from culture: institutional logics and organizational decisions in higher education publishing*. Kaliforniya, ABD: Stanford University Press.
- Thornton, P. H. ve Ocasio, W. (2008). Institutional logics. R. Greenwood (Ed.), K. Sahlin (Ed.), R. Suddaby (Ed.). *The Sage Handbook Of Organizational Institutionalism*, 99-129. Thousand Oaks, CA: Sage. doi: 10.4135/9781849200387.n4
- Thornton, P., Occasio, W. ve Lounsbury, M. (2012). The institutional logics perspective. Oxford: Oxford University Press.
- Tolbert, P. S. ve Zucker, L.G. (1983). Institutional sources of change in the formal structure of organizations: the diffusion of civil service reform, 1880-1935. *Administrative Science Quarterly*, 28, 22-39. doi:10.2307/2392383
- Tolbert, P. S. (1985). Institutional environments and resource dependence: sources of administrative structure in institutions of higher education. *Administrative Science Quarterly*, 30(1), 1-13. doi:10.2307/2392808
- Toprak, Z. (1977). Halkçılık ideolojisinin oluşumu. A. Aksay ve M. Pirili (Derl.), Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Tarihiyle İlgili Sorunlar Sempozyumu, İstanbul.
- Toprak, Z. (1992). *Popülizm ve Türkiye’deki boyutları, tarih ve demokrasi - Tarık Zafer Tuna’ya armağan içinde* (s.41-65), İstanbul: Cem Yayınları; Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (1934). Erişim adresi:
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c020/tbmm04020028.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c020/tbmm04020029.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c020/tbmm04020030.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c020/tbmm04020031.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c020/tbmm04020032.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c023/tbmm04023077.pdf>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanağı. (1939). Erişim adresi:
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c029/tbmm05029027.pdf>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanağı. (1944). Erişim adresi:
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d07/c008/tbmm07008029.pdf>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanağı. (1946). Erişim adresi:
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d07/c024/tbmm07024059.pdf>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanağı. (1947). Erişim adresi:
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c005/tbmm08005062.pdf>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanağı. (1948). Erişim adresi:
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c012/tbmm08012083.pdf>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanağı. (1961). Erişim adresi:
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TM_/d00/c001/tm__00001021.pdf

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (1963). Erişim adresi:

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t02/c010/cs__02010049.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d01/c013/mm__01013055.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d01/c014/mm__01014058.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t02/c011/cs__02011073.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d01/c017/mm__01017082.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d01/c016/mm__01016078.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d01/c016/mm__01016079.pdf

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (1965). Erişim adresi:

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d01/c042/mm__01042133.pdf
http://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d01/c042/mm__01042136.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d01/c042/mm__01042137.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d01/c042/mm__01042138.pdf

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (1966). Erişim adresi:

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d02/c007/mm__02007108.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t05/c036/cs__05036097.pdf

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (1970). Erişim adresi:

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d03/c007/mm__03007111.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d03/c007/mm__03007113.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d03/c007/mm__03007114.pdf

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (1974). Erişim adresi:

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d04/c003/mm__04003074.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d04/c003/mm__04003075.pdf

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (1981). Erişim adresi:

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c003/mgk__01003044.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c003/mgk__01003045.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c005/mgk__01005077.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c005/mgk__01005078.pdf

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (1982). Erişim adresi:

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c005/mgk__01005090.pdf

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (1983). Erişim adresi:

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c014/dm__02014049.pdf
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c008/mgk__01008131.pdf

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (1985). Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c020/tbmm17020027.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c020/tbmm17020028.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c020/tbmm17020029.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c020/tbmm17020030.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c020/tbmm17020031.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c020/tbmm17020032.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c021/tbmm17021033.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c021/tbmm17021034.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c021/tbmm17021035.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c021/tbmm17021036.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c021/tbmm17021037.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (1988). Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c017/tbmm18017027.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c018/tbmm18018029.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c018/tbmm18018030.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c018/tbmm18018032.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c018/tbmm18018033.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c018/tbmm18018034.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c021/tbmm18021048.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c021/tbmm18021050.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c021/tbmm18021051.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (1989). Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c028/tbmm18028096.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c029/tbmm18029101.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanağı. (1990). Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c053/tbmm18053049.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (1992). Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c003/tbmm19003032.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c003/tbmm19003033.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c003/tbmm19003035.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c004/tbmm19004036.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c004/tbmm19004038.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c004/tbmm19004039.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c005/tbmm19005047.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c005/tbmm19005048.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c006/tbmm19006050.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c006/tbmm19006051.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c006/tbmm19006052.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c007/tbmm19007054.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c007/tbmm19007056.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (1998). Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c055/tbmm20055103.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c055/tbmm20055104.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c055/tbmm20055105.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c055/tbmm20055106.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c056/tbmm20056107.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c056/tbmm20056108.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c056/tbmm20056109.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c056/tbmm20056111.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c057/tbmm20057112.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c057/tbmm20057113.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c057/tbmm20057114.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c057/tbmm20057115.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c057/tbmm20057116.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c058/tbmm20058117.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c058/tbmm20058118.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c058/tbmm20058119.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c058/tbmm20058120.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c059/tbmm20059123.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c059/tbmm20059124.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c060/tbmm20060126.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (2002). Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c087/tbmm21087069.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c088/tbmm21088070.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c088/tbmm21088071.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c089/tbmm21089075.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c091/tbmm21091082.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (2003). Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c002/tbmm22002018.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c003/tbmm22003023.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c004/tbmm22004029.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c005/tbmm22005035.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (2008). Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c030/tbmm23030012.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c030/tbmm23030013.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c030/tbmm23030014.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c030/tbmm23030016.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c031/tbmm23031017.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (2011). Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c090/tbmm23090052.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c090/tbmm23090053.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c091/tbmm23091054.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c091/tbmm23091055.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c091/tbmm23091056.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c091/tbmm23091057.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c091/tbmm23091058.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c091/tbmm23091059.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c092/tbmm23092060.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c092/tbmm23092061.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c092/tbmm23092062.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c092/tbmm23092063.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c092/tbmm23092064.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c093/tbmm23093065.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (2013). Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c051/tbmm24051104.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c051/tbmm24051105.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c051/tbmm24051107.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (2014). Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c086/tbmm24086137.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c086/tbmm24086138.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c086/tbmm24086139.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (2016). Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d26/c022/tbmm26022121.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d26/c022/tbmm26022122.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (2017). Erişim adresi:

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d26/c046/tbmm26046092.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d26/c046/tbmm26046093.pdf>
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d26/c046/tbmm26046094.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (2018). Erişim adresi:

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d26/c072/tbmm26072095.pdf>
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d26/c073/tbmm26073096.pdf>
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d26/c073/tbmm26073097.pdf>
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d26/c073/tbmm26073098.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (2020). Erişim adresi:

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d27/c052/tbmm27052013.pdf>
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d27/c052/tbmm27052014.pdf>
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d27/c052/tbmm27052015.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları. (2021). Erişim adresi:

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d27/c072/tbmm27072087.pdf>

Uluatam, Ö. (1995). *Vergi hukuku genel esasları ve vergiler*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

Üsdiken, B. ve Pasados Y. (1993). Türkiye’de örgütler ve yönetim yazını, *Amme İdaresi Dergisi*, 26(2),74-93.
 Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/15791801-Turkiye-de-orgutler-ve-yonetim-yazini.html>

Üsdiken, B. ve Leblebici, H. (2001). Organization theory. Anderson, N. (Ed.), Ones, D. S. (Ed.), Sinangil, H. K. (Ed.), ve Viswesvaran, C. (Ed.), *Handbook of Industrial, Work & Organizational Psychology* içinde (s. 377-397). Newbury Park, CA: Sage.

Yabancı, B. ve Taleski, D. (2018). Co-opting religion: how ruling populists in Turkey and Macedonia sacralise the majority. *Religion, State & Society*, 46(3), 283-304. doi:10.1080/09637494.2017.1411088

Yalçinkaya, A. ve Taşçı, D. (2017). Bir kurumsal girişimci olarak devlet: yeni kurumsal kuram bağlamında bir değerlendirme. *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 71-90. Erişim adresi: <https://betadergi.com/yoad/yonetim/icerik/makaleler/25-published.pdf>

Yavuz, M. Hakan (2009). *Secularism and muslim democracy in Turkey*. Cambridge: Cambridge University Press.

Yıldız, A. (2008), Problematizing the intellectual and political vestiges: from welfare to justice and development (Cizre, Ü. Ed.). *Secular and Islamic Politics in Turkey. The making of the Justice and Development Party* içinde (s.41-62), Oxon: Routledge.

Yılmaz, I. ve Bashirov, G. (2018). The AKP after 15 years: emergence of Erdoganism in Turkey. *Third World Quarterly*, 39(9), 1812-1830. doi:10.1080/01436597.2018.1447371

Zucker, L. G. (1977). The role of institutionalization in cultural persistence. *American Sociological Review*, 726-743. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/pdf/2094862.pdf>

Zürcher, E. J. (2018). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi* (4.bs),(Y.Saner, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Extended Abstract

Purpose

Throughout the history of the Republic, it is seen that tax penalties of taxpayers operating in different fields have been facilitated or reduced by tax amnesties. The purpose of this study is to determine whether the scope of tax amnesties is due to institutional rationalism or populism. For this purpose, the parliamentary minutes recorded during the enactment of 40 tax amnesties enacted during the periods of institutional logic of the Republic of Turkey between 1923 and 2023 were analyzed through content analysis to determine the populist discourses of the governments regarding tax amnesties; and it was concluded that tax amnesties were enacted in line with populist policies that carry the logic of the period to which they belong. In addition, three different types of populism were identified in each of the periods of statist logic, liberal logic and free market logic. In addition to these periods, in the period after 2002, which is defined as taxpayer-oriented market logic, it has been determined that there are mostly expressions reflecting national will populism.

Design and Methodology

This study seeks to answer the question of whether the change in the institutional logic of the state is due to populism or institutional rationalism, based on the contents of the tax amnesties enacted in the relevant period with the logics that emerged during the examination of the logics of the state between 1923 and 2023 in the light of institutional logic. In terms of obtaining the necessary data for the research question, content analysis, one of the qualitative research methods, was chosen as the most appropriate study method for the logic of the study, and the definition of the concept was made as a systematic procedure for reviewing or evaluating both printed and electronic materials. In the study, throughout the history of the Republic, it is aimed to evaluate the change of the institutional logics, which tax amnesties are based by making use of secondary data analysis including law justifications for tax amnesties and parliamentary minutes.

In the study, the General Assembly Minutes of the Turkish Grand National Assembly between the years 1923-2023 were used as secondary data. The minutes, which are open to the public on the parliament's website, were reviewed in the form of researching the minutes of the relevant amnesty codes, and examining the oral speeches of the deputies of the ruling and opposition parties. Over a 100-year period, 140 minutes of approximately 20.000 pages were reviewed.

Findings

In this study, first of all, the macroeconomic policies followed by the governments were categorized into time periods as 1924-1950 (Statist Logic), 1950-1980 (Liberal Logic), 1980-2002 (Free Market Logic), 2002-2023 (Taxpayer Oriented Free Market Logic); and it has been analyzed whether the scope covered by the tax amnesties applied in the same period be consistent with the relevant periods, and whether the said consistency is due to populism or institutional rationalism.

As a result of the coding and categorization of the statements in the minutes on tax amnesties during the statist logic period, the populism that emerged in support of the idea of populism was classified into 3 categories: populism, welfare state and patriotism.

As a result of the coding and categorization of the statements in the minutes on tax amnesties during the liberal logic period, the populist discourses that emerged under the influence of the right-wing populism that was effective in the relevant period were classified into 3 categories: fiscal conservatism populism, national populism and economic nationalism.

As a result of the coding and categorization of the statements in the minutes on tax amnesties during the market logic period, the effect of more moderate neo-liberal policies aimed at easing the tension between the state and the public in the relevant period was observed.

As a result of the coding and categorization of the statements in the minutes on tax amnesties in the 2002-2023 period, the categories that emerged were predominantly shaped around national will populism.

Research Limitations:

The findings of the study are based on secondary data which only covers the minutes of the Assembly, including oral statements of the deputies and the Ministers who took the floor during the parliamentary meetings, and the justifications of the relevant laws. The discourses of the representatives of the political parties and the parties that are within the scope of the amnesty, were not included in the analysis. This issue forms the main limitation of the study.

Implications (Theoretical, Practical and Social)

The findings of the study are the reflection of the social and economic conditions in the determined periods and express the institutional logic of the state in the relevant years. Throughout its 100-year history, the legal justifications of the tax amnesties, the taxpayer groups it covers, and the characteristics of the amnesty have been shaped according to the institutional logics of the State, the change in economic policies, populist policies including the perspective of the Governments of the period, and collective goals. Therefore, the tax amnesty issued in each period differs from the amnesty issued in other periods according to many factors. This study implies that populism discourses effect institutional logics.

Originality/Value

In the study, tax amnesties enacted in the period covering the years 1923-2023 were examined together in relation to economic policies and government policies. Therefore, the institutional logics developed by the governments since the single-party period are divided as “Statist Logic”, “Liberal Logic”, “Free Market Logic”; and whether the logics overlap with economic policies, whether the basis of the logic changes is based on populist policies or institutional rationalism has been examined.

Araştırmacı Katkısı: Güliz Lerzan AVŞAROĞLU (%60), İrge ŞENER (%40).